

winkelier? Zou de herberg St.-Sebastiaan toen nog niet naast het Schuttershof gestaan hebben? De Gilde was toch enkele jaren tevoren gesticht (par. 17).

24. Westkapelle omstreeks 1575

Een deel van het grondgebied van Westkapelle viel onder het 1e, 2e en 4e begin van de watering Volkaartsgote. Tot zover konden we niets mededelen betreffende de bewoning van het bewuste gewest, omdat de oudste ommeloper van Volkaarsgote pas uit 1559 dateert. Het bedoelde landboek meldt vier hoeven en twee verdwenen hofsteden in de genoemde drie sekties.

Het Palinghuis stond gedeeltelijk in het 1e Vo. Daar woonde Kornelis Deryckere. In Trochs Bilk had „wylent een hofstede” gestaan. De Kleine Keuvel heette „dhofstede cum lande daer Cornelis van Bueren op wuent”. Van deze hoeve uit liep, door het 2e en 4e Vo, de Monnikenweg B of Groene Weg naar de Monnikendijk. In het 4e Vo stonden, ten noorden van de genoemde weg, twee hoeven: 1. „d’hofstede ende bogaerdeken daer Willem Jansuene up wuendt” (A 530); 2. „d’hofstede daer Joos Lems op woonde” (A 566) (Vandewalle); het perceel A 552, even ten zuiden ervan, „was wylent een hofstedeken”³³⁰.

Vervolgens nemen we de ommeloper van Reigaarsvliet uit 1576. Ons overzicht begint in de zuidwesthoek van de parochie. We houden de opsomming van de bewoners, zoveel mogelijk in dezelfde orde als in 1447 (par. 14). Het 44e Reig: 1. „een huijseken daer Roelant Aertsins weunt” (G. Deplancke); 2. „dhofstede metten boogaerde daer Jaecques Hubreghts op woont” (A. Dhondt); 3. geen bewoning op F 509; 4. „de hofstede cum boogaerde daer Lenaert Parydaens op woont” (F 543). Het 43e Reig: 1. „t’ hofstedeken metten boomgaerde

daer Jacob f. Gillis Block op woont” (F 428-29); 2. „de hofstede daer Jacob Inghels, gheseyt Snouck, op woont”; 3. geen bewoner meer op F 116-22, wel „eenen grooten pit”.

Het 48e Reig: 1. „de hofstede metten boogaerde daer Lenaert f. Adriaen Bast op woont” (Vogelzang); 2. „dhofstede daer Claeijs Heverbout op woont... daer een groote pit in light” (G. Dhondt). Het 49e Reig: 1. „de hofstede daer Jan f. Jan Mevrient op woont” (G. Van de Sompele); 2. „de hofstede metten ouden ende jonghen boogaert daer Adriaen Dierijcx op woont” (R. Bonte); 3. ’een huiseken’ op F 240; 4. „de hofstede metten boogaerde daer vidua Lucas Baen up woont” (F 269); 5. „de hofstede metten boogaerdeken daer Heindryc Eelant op weunt” (F 291); 6. „dhofstede metten boogaerdeken daer Claeys Drubbele meulenaere woont” (F 303). Naast zijn hoeveke stond de Aermermolen.

Het 24e Reig: 1. „de hofstede daer Heindryck Eelant op woont, met de uuytgrachten” (J. Dendooven); 2. „een groote vyfhoucte platse booghaert metter hofstede daer Laureyns f. Franchois Lambrechts op woont” (K. Van Zandweghe). Het 23e Reig: 1. de hofstede cum boogaerde daer Pieter de Muelnaere, geseyt Nes, op woont” (Respagne); 2. geen bewoning op F 111; 3. geen hoeve op F 78-82, maar wel „de boghaert ghenamt Goolkin hof”; daarnaast lag het perceel „wijlent een boogaert genaemt de Helle”; 4. geen bewoning op F 75; 5. „de hofstede cum boogaerde, wallen ende wallegrachten genaemt thof ten Poele, daer Claeys vanden Berghe, geseijt Thuenis, up woont”.

Het 50e Reig: 1. „een plat walleken, wylent een hofstede” (F 323); 2. „wylent een hofstede” op F 326-29; 3. geen bewoning meer op F 345. Het 42e Reig: „dhofstede daer Jacob Inghels op woont” (E 365); langs de oostzijde lag een

perceel „wylent keirsebogaert”. Het 51e Reig : „de hofstede daer Quinten van Dycke op woont, cum walgrachten rontomme et cum boogaert” (Ter Zale B); 2. „een plat walleken ende walgrachten rontomme” (Ter Zale A).

Het 34e Reig : 1. „de hofstede met den bogaerde daer Pieter Baen op woont” (E 584); 2. „meestal bogaert met de hofstede daer Daniel de Geyter op woont” (E 595); 3. „wylent een hofstede genaemt Keysers hofstede”; 4. „de hofstede met den bogaerde daer Cornelis Pantyn op woont” (R. Deruwe); 5. „de hofstede met den bogaerde daer Mathys Marcx op woont” (R. Schramme); 100 m ten noordwesten ervan „thofstedeken heetende Porins hof” (E 667); 6. „bogaert met de hofstede daer Aernout Lambrechts op woont” (E 687); aan de zuidzijde ervan stond nog een boomgaard; 7. „de hofstede met den bogaerde daer Jacob Lambrecht op woont” (E 703); 8. „een hooge stuk, wylent bogaert met een hofstede” (E 701); 9. „een hofstedeken rondomme bedolven, daer Jan f. Jan Gheyle op woont” (E 715).

Het 29e Reig bevatte in 1576 geen bewoning. Het 28e Reig : 1. „wylent een hofstede” (D 58-61); 2. weduwe Kornelis Lootens (Blauwe Poort). Het 27e Reig : 1. „boogaert met een grooten pit daerin liggende” (D 119 west); 2. „de hofstede metten boogaerde daer Jacob Wielmakere up wuent” (D 119 oost.). Het 26e Reig : 1. „de vervallen hofstede daer Franchois Clayssins wylent up wuende” (D 222-27); 2. „wylent een hofstede daer vidua Pieter f. Nicasen van Cassele plach te wuenen” (D 221); 3. „wylent een hofstede” (D 215); 4. „een groote plaetse, metten walle ende walgrachten ende uuytgrachten daerin liggende, genaemt thof van Reygarsvliet”; geen bewoner meer vermeld.

De ommeloper meldt geen hoeven en geen boomgaarden in het 35e en 36e Reig. Het 18e Reig : „de hofstede metten wallen ende wal-

grachten genaemt thof ter Calvekeete, daer Cornelis Claeys op woond, mette buyttenofgrachten hier jegens rontomme toegemeten totten opkanten vanden uyttersten hofgracht”. De zuidoostzijde van het 16e bg grensde aan de Zidelinge van het Oud Zwin A, en de zuidwestzijde aan de Westkapelse Watergang : „tlandt vande waeterynghe, dat wylent thoude Sweijn was, meest vuerghemeens aende zuydoostzyde, streckende mette zuydwestzyde aenden waeterganck genaemt Quintin sluijs, die compt uuytten dorpe van Waescappelle” (f^o 133^{vo}). Geen bewoning in het 16e Reig : E 811 „was wylent een hofstede”.

Het 17e Reig vermeldt geen bewoning. Het 19e Reig : 1. geen hoeve meer op E 150; 2. „een driehouck metter hofstede daer Jacob Inghels op woonde” (E 178). Het 20e Reig bevatte geen enkele hoeve, maar wel „een stick boogaert” op E 130, en „wylent een boogaert” op E 137-38.

De bewoning in het 21e Reig langs de Molenweg B : 1. geen hoeve op E 68; 2. „een cleen bogaerdeken wylent een hofstede” (E 73); 3. „een hofstede daer up staende daer Jan de Mueninck up woent” (E 72); aan de noordzijde een boomgaard op E 83-84; 4. „was wylent een hofstede” (E 78); 5. „de hofstede cum boogaerde daer vidua Jan van Iseghem up woont” (A. Van Landschoot); 6. „de hofstede cum boogaerde daer Franchois Hoeman up woont”; 7. „een boogaert metter hofstede belooken, daer Joos f. Elias de Corte up woont” (E 100) (Desmidt); 8. „dhofstede daer Jan Weijns up woont” (E 108 noordwest). De noordoosthoek van het 21e Reig : 1. geen hoeve op E 110; 2. „was wylent een hofstede” (E 108 noordoost); E 108 was grotendeels met fruitbomen beplant; 3. „de hofstede met den boogaerde daer Jacop f. Maerten de Zot op woont” met „diversche stijcx boogaert” (E 112); 4. „de hofstede cum

boogaerde daer Michiel Bevelandt up woont"; 5. „de hofstede cum boogaerde daer Jacob Block up woont" (A. Willems)³³¹; 6. „boogaert metter hofstede daerupstaende, daer Maerten Telbout up woont" (E 124).

Het 22e Reig : 1. „de hofstede cum boogaerde daer Baven f. Claijs Everbout up woont" (J. Dendooven); 2. „de hofstede metten boogaerde daer vidua Heindric de Paeu up woont" (E 32); 3. geen hoeve op E 24; 4. „een huuseken ende heet Potenburch" (E 3); 5. „de hofstede metten boogaerde daer Jan Lombaert up woont" (E 16). In het 41e Reig stond alleen de Priestrage.

Het 40e Reig werd geheten „t' beloop daer t' Westdorp van Waestcappelle met diversche hofsteden ende vele huijsen in staen" (f^o 298ro). De bebouwing begon, van het zuiden uit gezien, op het Rieveld : daar woonde smid Jan Baiseur. De 563 R tussen de Smisse C en de Westweg heetten „een platse van lande daer veel diversche huijsen op staen, ende is rentelant", zodat we de bewoning niet kunnen specificeren. Het perceel daarnaast, langs de zuidzijde van de Westweg, bestond uit „drije strijnghe boogaert" (E 357).

Langs de overzijde van de weg stond „een viercante boogaert, eertijdt ghe-naemt ten Brauwpitte" (E 274). Aan de oostkant daarvan 40 R „met een huijs hieropstaende daer vidua Christoffels Deijnoot op woont"; vervolgens 40 R „met een huys" waarvan de bewoner niet genoemd wordt. Het perceel op de noordoosthoek van de Westweg was 170 R groot : „een platse van lande met huijsynghe op t' oosthede daer Loijs vander Biest op woont, ende met nogh ander huijsen daer op staende". Verder langs de Dorpstraat noordwaarts, eerst 102 R, „dhofstede daer Franchois f. Quyntyn Lambreghts op woont", vervolgens 52 R, „dhofstede daer Joos vanden Dorpe, brauwer, op woont", op de zuidoosthoek van de Mo-

lenweg B. Het hoeveke 150 m ten noordwesten van de Brouwerij B heette „dhofstede daer Jan Vermeere op woont", en was omringd door een boomgaard.

Op de noordoosthoek van de Molenweg B lagen 24 R „met een huys hieropstaende"; de bewoner wordt niet vernoemd. Aan de noordoostzijde 42 R, „thuys mette smisse daer Jan Bossin smit woont". Aan de noordzijde van de Smisse B stond de boomgaard Ten Hove, en verder langs de Molenweg B „dhofstede in heur beloken die Franchois Lambrecht open hout" (E 259), omringd door fruitbomen. Aan de oostzijde ligt het perceel E 254, waarvan het westelijk deel „een sticxken bogaert, de Helle", en het oostelijk deel „een stick keerseboogaert ghe-naempt tparadys" vormde. Tenslotte langs de Noordwatergang A „een lanck crom stick hooghe lant boogaert" geheten het Slagveld, en in de noordoosthoek van het 40e Reig de Noordboomgaard.

Het 37e Reig was „t' beloop daer veel diversche huijsen ende herberghen te Westcapelle int dorp in staen". We beschrijven eerst de noordhoek : 1. bij de brug „vier strijnghe boogaert metter hofstede op t' oosthede daer Gheleijn Walweijn last op woonde"; zijn voorganger was Adriaan f. Pieter van Cassele geweest (E 247); 2. daarnaast langs de Sakramentsweg, „een boogaerdeken met een cleen hofstedeken ghe-naemt Hemelrijcke daer Jacob de Rudder op woont"; 3. vervolgens „een driehouckte boogaerdeken met een huijsseken daer Adriaen Hebbelijck woont"; 4. „een hofstede metten boogaerdeken ghe-naemt Nobis"; 5. „een hofstede cum boogaerde daer Lieven van Nesten op woont"; 6. aan de zuidzijde van G. Walweyn, „dhofstede cum boogaerde int beloken, met de olme dreve op de zuijtoostzyde (deze uitweg liep langs de zuidzijde van E 421-26), ende es de hofstede cum boogaerde daer Jan

f. Jan Mevriendt op woont”.

De Dorpstraat was over een lengte van ca. 100 m bebouwd. Van noord naar zuid vinden we : 1. 47 R „met een huijsseken daer Vincent Boudins weunt” (E 397-98); 2. 80 R „mette hofstede daer vidua Jacob van Cassele op woont” (E 399-403); 3. 25 R, „een huysseken daer den cuijper woont” (E 404); ingevoegde nota : „Joos Marisael cuyper”; 4. 34 R „met een huys daer Jacob Beyts woont”; dit perceel behoorde aan „Gillis Nocke over vidua et libry Nocke” (E 406); 5. 32 R „met een huys twelcke een herberghe is, daer Guillaume de Castere woont” (E 409)³²; 6. 37 R met „een huys daer Jacop fs Adriaen Jots woont” (E 410); 7. op de hoek 10 R, „thuys ende herberghe ghenamt de drie conijnghe, mette zuijtzyde ende westhende aende plaetse te Westcappelle int dorp jeghens over de kercke, ende is een houckhuijs” (E 411).

Naast het hoekhuis ging de bewoning langs de Hoekestraat verder : 1. 215 R „met een scheure daerop staende, wylent een brauwerij”, nl. St.-Antonius (E 413-15), bewoond door Jakob van Cassele, „by coope over Gillis Nocke”; achteraan lagen 284 R, „een boogaerdeken” (E 411); 2. 80 R met het Gildehuis, ook geheuten „oude smisse”, nl. de Smisse A; daarachter lag het Schuttershof; tussen het Gildehuis en de Brouwerij A liep „een grootte wijde gracht”; 3. langs de oostzijde van het Gildehuis en het Schuttershof stond een boomgaard van 3 G, die met zijn zuideinde aan de Kaai paalde.

In de noordwesthoek van het 38e Reig, tussen het kerkhof en de Hoekestraat, lagen de reeds vermelde 82 R, die aan de kerk toebehoorden (par. 19), „een platse van lande met vier huijsen daerop staende, daer de capelaen, de coster ende meer andere inne woonen”. De kapellaan en de koster woonden op het oost-einde van het perceel. Vermoedelijk vormde het

hoekhuis toen een herberg. Naast de 82 R stond „dhofstede cum boogaerde daer vidua Laureins van Oost weunt” (E 442-46). Achteraan bevond zich „de hofstede cum uuijtgrachten rontomme ende cum boogaerde daer Willem de Vos op woont” (E 441).

We overlopen het 39e Reig van de noordhoek uit. Vooreerst de 698 R (708 R in 1531) „een plaetse van lande met veel diversche huysen daeropstaende, ende is rentelant”. De bewoners worden niet vernoemd, maar we verwijzen naar paragraaf 19, waar we de bebouwing kunnen detailleren zoals die bestond in 1531. Sedertdien waren de kapellaan en de koster naar de noordzijde van het kerkhof verhuisd.

Ziehier de bebouwing verder zuidwaarts langs de Brugse Heerweg A : 1. 1 G 10 R „met een hofstedeken”, bewoond door Antheunis Bey (E 470-74); 2. 444 R „keirsebogaert met een hofstede” (E 475-90); 3. achteraan 270 R „een keerseboogaerdeken daer wijlent een hofstedeken op stont” (E 495 bis); 4. 6 G 164 R „jonghe boogaert mette hofstede ende ouden boogaert” (E 493 + 500 west); 5. geen bewoning meer op E 503, wel een boomgaard „met eenen ronden put”.

Het gewest ten noorden van de Kalveketedijk was eerder schaars bewoond. Het 7e Reig : 1. „de hofstede cum bogaerde daer Iman Bauwens op woont” (E. Van Zandweghe); 2. „de hofstede daer vidua Clays f. Loy Danneels up woont” (A 112-14). Het 6e Reig : „de hofstede metten boogaerde daer Laureijns f. Lauwereijns Lambrecht up woont” (Dujardin). In de Keuvelpolder vinden we alleen 'een wallekin' op A 260.

In de Monnikenpolder, in het 4e Reig, „een maniere van een wallekin” (A 291); in het 2e Reig : 1. „de hofstede metten lande ende boogaerde daer Jooris Lems up woont” (A 389); 2. „de hofstede daer Heyndrick Meeussin

woont" (A 375-83); 3. „was wilent een hofstede met een diepe pit upt noorthende" (A 403 bis); 4. „de hofstede cum boogaerde int belookin, daer Cornelis f. Pieter Beilz, gheseijt Lauwers, deser weerelt overleet" (Kruisstede).

Het 1e Reig begon „ande noortzyde van daer wylent de *houde sluuse* lach, nu synde den Brusschen bilck, ter hofstede daer Cornelis de Ryck up woont, ende es genaemt de hofstede ten Palijnxhuuse, liggende int ghescheet van dese waterynghe ende de waterynghe van Valckaersgoot". Dit begin bestond slechts uit een perceel van 11 G 200 R „inden houck van daer wijlent dhoude sluuse lach... streckende cum zuutoosthende an wijlent thoude Zwijsn".

De landmeter omschrijft het 15e Reig als volgt: „beginnende inde prochie van Waestcappelle, verre noordoost vande kercke, ande zuydzyde van d'hofstede toebehoorende mynheere van Muelebeke, genaemt dhofstede te Palinchuijse, daer Cornelis de Rijckere op wuent, tusschen eenen dyck jegens t Nieuwelant ende den Oostdijck beede ande zuydoostzyde, wijlent thoude Zwijsn streckende vande voorseyde hofstede zuydwestwaert tot aen Quintin sluijs jegens t'naervolghende begin ande noordwestzide, vanden noordoosthouck in".

Perceel nr. 1 in de noordoosthoek was 706 R groot en behoorde aan de Heer van Meulebeke. Het lag „jegens den dyck van t'nieulant, ende mette noordzyde veurghemeens ant lant vande waterynghe", d.w.z. aan de Zidelinghe op de zuidzijde van de noordelijke arm van het Oud Zwin A. Perceel nr 2, 9 G eigendom van Jan f. Willem Uuterwulghe, paalde „andt zuydwestende" van nr 1. Het was „eene groote cromme verhaekende bilck, meest hooghe lant, genaemt den Brusschen bilck, met beede zijden ende zuydwestende veurghemeens ant landt vande waeterynghe", d.w.z. aan het dijkje van de twee armen van het Oud Zwin A.

In perceel nr 2, nl. de Brugse Bilk, staken twee kleinere stukjes: a. 24 R leen van het Hof ter Kalvekete ,nl. 'Calle Davids hofstede'; b. 75 R van de kerk van Westkapelle. Het derde perceel, nl. 6 G 190 R behoorde aan het waterschap. Perceel nr 3 grensde 'veurghemeens' aan de bovengenoemde drie zijden aan de Brugse Bilk, en aan de noordzijde van de 706 R. Het strekte van dit laatste perceel „zuydwaert tot an Quintin sluijs, op beeden zyden vande waeterynghe", d.i. het Oud Zwin.

Volgens de ommeloper van 1576 stonden er te Westkapelle, op het grondgebied van de watering Reigaarsvliet, 67 hofsteden en hoevekes, d.i. 17 minder dan in de periode vóór 1490 (par. 15). Bij het cijfer 67 voegen we de 3 hoeven in het grondgebied van Volkaartsgote, en een tiental hoeven in het grondgebied van Greveninge (hst. 2, par. 3), zodat we mogen aannemen dat de parochie Westkapelle, buiten de dorpskom, ca. 80 hoeven omvatte. Uit de eerder vage gegevens van de ommeloper menen we het aantal huizen te mogen stellen op ca. 20 in het Westdorp, ca. 10 in de noordoostwijk en ca. 10 in de zuidoostwijk. Dit betekent dat Westkapelle omstreeks 1575 ± 120 woningen omvatte, d.w.z. ongeveer 500 inwoners.

25. De Calvinistische periode

De religieuze onrust en de sociale ontevredenheid, die in het midden van de 16de eeuw aanzwollen, barstten los met de Beeldenstorm van 1566. Toch blijkt nergens dat de kerken van Ramskapelle en Westkapelle door de beeldstormers beschadigd werden. Na deze onlusten namen de Spaanse militaire overheden en de lokale gezagsdragers maatregelen om de orde te handhaven. In verscheidene plaatsen van het Noordvrije werden Spaanse en andere troepen gelegerd. Het Vrije riep weerbare mannen op

om de kustwacht te versterken.

Dit alles kon niet beletten dat vanaf 1572 groepen Watergeuzen uit Zeeland op de kusten van Noordvlaanderen landden, en daar enkele kerken plunderden. We weten echter niet of ook de kerken van Westkapelle en Ramskapelle toen schade geleden hebben³³³. Anderzijds be-rokkenden de vreemde garnizoenen heelwat last aan de bevolking van het platteland. Af en toe schopten ze herrie of sloegen ze aan het plun-deren.

De Pacifikatie van Gent bracht op 30 decem-ber 1576 tijdelijk de vrede terug. Farnese werd aangesteld als gouverneur van de Nederlanden. De Prins van Oranje kwam in Vlaanderen een Calvinistisch bewind vestigen. In de meeste parochies van het Vrije werd de pastoor door een protestantse 'minister' vervangen. De we-kelijkse missen, de jaargetijden en de andere kerkelijke diensten vielen weg.

Uit deze periode is slechts de kerkrekening 1580-81 overgebleven. Dit dokument verwijst naar Yman Bauwens, de „voorgaenden ont-fanghere”, die zijn rekening afsloot met een overschot van 178 pd. 13 sch. 4 gr. (f° 17ro). 'Ynghele van Egmont' was tot 1579 minister van Westkapelle geweest (f° 26vo)³³⁴. De reke-ning 1580-81 werd opgemaakt door de ont-vanger Jan Albrecht, en de kerkmeesters Daniël de Gheytere en Laureins de Keyzere. Deze laatste was voordien de ontvanger „vanden aer-men van Westcappelle”.

„Thielmanus Cuupius, dienaere ende predi-candt des goddelic woordt binder prochie van Westcappelle”, ontving 50 pd. par. pensioen per maand. De minister genoot immers niet meer van de inkomsten, die de pastoor voordien uit de kerkelijke diensten trok. Blijkbaar ver-bleef de pastoor nog steeds in de parochie. Het kerkbestuur betaalde, voor de periode 1 januari-31 september 1581, 45 pd. par. aan „Adriaen

de Ruwe, erfachtich prochiepape vande prochie, by vorme van onderhoudt ende alimentacie, midts zyne blendthede ende ouderdom” (f° 17vo).

J. Lambrecht inde nauwgezet de pachtgelden en de renten ten voordele van de kerk. Bij drie posten ontmoeten we de volgende meldens-waardige gegevens: 1. een rente van 24 sch. par. voor het jaargetijde van Karel Degrave, „over tvlieghe vande meeste clocke, midts twee stallichten ende de roode abyten”; 2. op een perceel van 95 R moest de pachter „poeten binnen zyne eerste drye jaeren 25 wulghen ofte popelieren poten”; 3. Bavo Everbout pachtte 518 R, „es boghaerd met condicien, dat hy poeten moet zes appelboomen binnen zynen pacht, ende die te houden groyen zynen pacht gheduerende” (f° 10vo).

Adriaan Matheus en de weduwe van Bavo van Beneden woonden elk in „een vande ker-cke huusen”. Het kan niet anders of deze twee woningen stonden op de reeds vermelde 82 R langs de noordzijde van het kerkhof. We we-ten niet waar de minister aanvankelijk woonde, maar een ingevoegde nota bij het huis van A. Matheus verklaart: „in dit huus es nu won-achtich den minister” (f° 14ro). Schoolmeester Jan Bouckaert vervulde zijn functie tot 31 ja-nuari 1581; hij ontving 12 pd. per maand. Ver-der verdiende hij 1 pd. par. per maand „over zynen dienst vande orlogie te stellen” (f° 18ro).

Op 1 februari 1581 trad 'Jan de Hooghe, schoolmeestere', in dienst. Hij kreeg een maand-loon van 18 pd. par. Tot 31 april woonde hij in het Gildenhuis. De kerkontvanger betaalde immers pachtgeld aan „Jan Mevriendt, ontfan-ghere vande ghilde van ste Sebastiaen in West-cappelle, van huushuere vanden huuse daer den schoolmeestere inne plach te wuenen”. Daarna verrichtte het kerkbestuur herstellingen „an het huus daer de weduwe van Bavin van Beneden

inne ghewuendt heeft, ende nu den schoolmeestere" (f° 25vo).³³⁵. Ook het steunen van de arme ingezetenen ging verder. Het kerkbestuur verrichtte de uitdelingen van „broode ende in ghelde”, zoals die in de akten van de jaarmissen vastgesteld waren (f° 18vo).

Wegens het invoeren van de nieuwe religie werd het kerkinterieur enigszins gewijzigd: „tverstellen vanden preecstoel, tmaken van eenen tuun, tmaken van diverssche bancken”. De katolieke kultusvoorwerpen waren onnuttig geworden. De kerk ontving 362½ pd. par. van „Wouter Huughelinc, zelversonit, over den coop van twee zelverson chiborien ende eenen kilck, boven de leveringhe van eenen zelverson biercroes” (f° 14vo).

In de bewuste periode had het kerkbestuur drie werklieden in dienst: 1. „Clays de waghemakere, vander oorloge te onderhouden”; 2. schaliedekker Kristiaan Blomme ontving een „jaerlicx pensioen” van 12 pd. par., „ter cause dat hy het schaeilledac vande kercke iaerlicx daervoor onderhouden moet, ghereserveert storme ende inondatie”; 3. Jan Hubrecht, 12 pd. par. „een iaer dienst int schoone maken ende vaghen vande kercke” (f° 24vo).

De kerkmeesters lieten in 1580-81 aan verscheidene onderdelen van het kerkgebouw herstellingen uitvoeren. Victor van Peenen „in den houdt tuun te Brugghe” leverde timmerhout. Jan Cops, 'matsenare', vermaakte „de kercke ende de kerkmueren”, 9 pd. par. Ook de woningen van de kerkbedienaars werden onderhouden. D. Degheytere verschafte „ryshoudt omme te vredene (= bevrijden) ant kercken huus; omme de straten te repareren ande hovinghen vanden huusen, daer den predicant ende den schoolmeestere wuenen” (f° 25 ro).

De kerkmeesters en „de ouderlinghen vande kercke” vergaderden af en toe in de herbergen van Jan Gheertsin en Pieter van Peenen om hun

beleid te bespreken. Ontvanger J. Lambrecht sloot zijn rekening op 1 oktober 1581 af. Hij boekte 1676 pd. 11 sch. 3 d. par. inkomsten en 1669 pd. 9 sch. 9 d. par. uitgaven: een overschot van 7 pd. 1 sch. 6 d. par. Op 13 december prezenteerde hij zijn afrekening „binder stede van Brugghe” in de tegenwoordigheid van de bovengenoemde en van de volgende notablen van Westkapelle, nl. Pieter Vandereecke, Maarten Debbault, Vincent Budens, Adriaen Braem, Matheus Aertsens en Pieter Inghels³³⁶.

Ondertussen was Farnese reeds bezig om, van het zuiden uit, de Nederlanden te heroveren. Het Calvinistisch bewind legde een verschafte linie aan, die bestond uit de stad Oostende, de Ieperleet, de stad Brugge, de Reie, de stad Damme en de Gentse Lieve³³⁷. De Sluizenaren zouden door middel van een inundatie Farnese op een afstand houden.

De sluismeesters van Reigaarsvliet bevonden zich op 1 maart 1580 „ter Sluus inden Breden Steeghere”, omdat ze „bescreven waren van myn heeren vander stede vander Sluus ter cause van tduerlaten van tzeewatere duer de sluuse van deser wateringhe, ende dat tot bewaernesse ende versterckijnghe vande voorseyde stede vander Sluus, wandt zij gheresolveert waren tdijsendaechs naervolghende de sluuse open te stellen ende tzeewater in te laten, van welcke zij de sluismeesters adverteerden dat zy hemlieden zouden voorsien van eenen vromen dam te legghen, noordoost byde hofstede van Jan Frans³³⁸.

Het waterschap raadpleegde vlug het schepenkollege van Brugge en het Vrije. Deze twee instanties vaardigden elk een schepen en Pieter Pourbus af om te overleggen „met die vander Sluus ter cause van tduerlaten vanden zouten watere duer de sluuse van dese waterijnghe”. Reigaarsvliet richtte een verzoek tot het Vrije „omme assistentie te vercrijghen an dijeverssche

vande naeste prochien, gheleghen binnen dese wateringhe ende andere, omme peerden ende werckvolck te vercrijghene, omme eenen dam te maken tot bewaerensse vande generale landen vandt noordt vrije³³⁹.

In afwachting dat de nodige maatregelen genomen werden om het Noordvrije tegen de geplande inundatie met zeewater te beschermen, beletten de Sluizenaren het zoetwater van Reigaarsvliet af te vloeien. Sluismeesters reisden op 28 maart „van Brugghe tot binder stede vander Sluus, omme te verzoucken ende begheeren an mijn heeren vander stede vander Sluus, omme de sluuse van dese wateringhe open ghe-daen³⁴⁰.

Het plan van Sluis om het zeewater binnen te laten is niet doorgegaan. Reigaarsvliet ver-richtte in 1580-81 de gewone onderhoudswerken „ande groote nieuwe sluuse” te Nieuw Mude³⁴¹. Deze werken gingen gewoon verder in het volgende rekenjaar. Het waterschap nam wel de volgende voorzorg: „de ketene te sluutene ande verssche dueren, ten fyne dat niemandt de zelve dueren open doen en zoude³⁴².

Het Vrije verplichtte al zijn onderdanen bij te dragen tot het onderhoud van de frontlinie. Reigaarsvliet betaalde in 1581 400 g. in de „last van 2400 ghuldens, waerof dese waterynghe compt ten laste over den 6den penninck in de oncosten, ghedoocht totter fortificacie ende bewaerensse vande noordt landen ontrent Blanckeberghe, te Scipstale, te Westspeije³⁴³. In 1582 droeg het waterschap 48 pd. 8 sch. gr. bij „inde contributie ter cause van de fortificatie ghedaen in Noordtquartier, ten Twee Speyen ende Scipstale³⁴⁴.

Ook de rekening 1582-83 laat zien dat Reigaarsvliet de sluis te Nieuw Mude in stand hield. Schepenen van het Vrije hebben deze sluis geschouwd op 17 september 1582 en 23 maart 1583. Maar in het Noordvrije voelde men de

dreiging van Farnese alsmaar sterker naderen. Het Vrije en Brugge zonden in maart 1583 „ze-ker missive” naar Sluis „datmen de sluuse zoude sluuten van stonden an³⁴⁵. En op 20 juli beraadden de Blankenbergse Watering, Eiesluis en Reigaarsvliet zich „nopende t inlaten vanden zouten watere duer de sluuse ten Ambochte van Blanckeberghe³⁴⁶.

26. De sluis van Reigaarsvliet te Nieuw Mude is weggespoeld

We weten niet of men het zeewater langs de Blankenbergse Sluis binnengelaten heeft. Maar de Sluizenaren waren vast besloten om hun stad door middel van een inundatie tegen de naderende troepen van Farnese te beschermen. Omstreeks 1 augustus 1583 staken ze op de west-oever van het Zwin de dijken door. Reigaarsvliet leende 100 g. „omme in alder diligencie te stoppen ofte te doen stoppen de duerghesteken gaten ontrent Sluus”. Het waterschap gaf aan Florens van Marissien de opdracht om „te stoppen de duerghesteken gaten inde zeedijcken ten Azegarsse, ende ter Sluus by tzas³⁴⁷.

De bedoelde dijkaten worden nader gelokaliseerd onder de rubriek „betalijnghe extraordinaire int stoppen van dijveerssche duerghesteken gaten inde zeedijcken omme tzeewatre te laten binnen den landen van dese ende andere waterynghen ter defencie ende beschermensse vander stede vander sluus”. Het waterschap maakte een akkoord met „Jan vander Beke, gheseyt Brabandere”, om „te vullen ende stoppen een gat inden dyck ande ghuele van Reygarsvliet ten Azegarse, midtgaders noch een ander beghonnen gat inden zelve, ooc te vullen ende effenen al wel ende werckelicke, ende bovendien behoorelicke ghezoot³⁴⁸.

Blijkbaar is J. Vanderbeke erin geslaagd om de gaten in de Graafjansdijk bij het Hazegras te

dichten. Maar de bres te Nieuw Mude bleef open. Daardoor mislukte de poging van Reigaarsvliet om zijn sluis te redden. De sluismeesters bespraken op 1 november 1583 een brief „vanden speyhoudere, datter een hende vande sluuse van dese waterynghe wech ghedreven was duer de inbrake vanden grooten nieuwen gheleyden kisdam”³⁴⁹.

Reigaarsvliet had ondertussen reeds de oude Hoekesluis weer in gebruik genomen: „beta-lynghe de anno 1583 int repareren vande oude sluuse ten Houcke, de welcke was nootzakelike voorzien te wezen van nieuwe dueren, ende thooghen van zeker dycken, ende tmaken van dyveerssche kisdammen, ghemerct dat de nieuwe sluuse van dese waterijnghe ghenouch gheabandonneert es duer de inbrake van tduerghesteken gat inden dyck neffens de voorseyde nieuwe sluuse”. „Adriaen de Muer, temmerman ter Sluus”, leverde een hoeveelheid hout. Daarmee trachtte hij in augustus 1583 de Hoekesluis te dichtten, „ghemerct tstoppen vande houde dueren niet en hielp”³⁵⁰.

Het herstelwerk moest door middel van twee kisdammen drooggehouden worden. Joris Janssens verklaarde zich akkoord om tegen 146 pd. gr. de volgende werken uit te voeren: „twee kisdammen up beeden henden vande sluuse ten Houcke, omme datmen inde zelve sluuse zoude maken twee nieuwe dueren met een ghebint, ende dezelve sluuse dichte te verluucken, omme in toecommende tyden te mueghen tlantwater of laten binnen dese waterynghe gheleghen, ghemerct dat de nieuwe sluuse van deser waterynghe gheen dienst meer doen en can, voor anderstont tgat neffens de zelve sluuse ghestopt es, ende te meer dat het generale landt in grooten perijckel ende dangier was van tinunderen, ghemerct de voorseyde houde sluuse zeere qualicke stont, ende daer daeghelicx groot ghetije van zoute watere duere ghijnck”³⁵¹.

Uit het volgend citaat blijkt dat de inundatie rond Sluis van Zeeland uit gedirigeerd was. De stad Brugge toonde zich vanzelfsprekend zeer bezorgd om het sas van de Verse Vaart te Nieuw Mude. Het stadsbestuur zond op 18 maart 1584 werklieden naar Sluis „om middele te vindene om te verzekeren den gheconci- pierden dam inde waterynghe van Reygarsvliet, om te bet te stoppene tgat nevens de sluuse, by dye van Zeelandt langhe daer te vooren deurre ghesteken, ende bestedende ten dyen fyne tofstoppen van alle de riolen inde zelve wateringhe, tot den dyck van Houcke toe”³⁵².

Het was dus de bedoeling om in de sluisvliet van Reigaarsvliet, tussen de Hoekesluis en het dijkgat te Nieuw Mude, een dam te bouwen. Dit plan kon niet uitgevoerd worden, aangezien Farnese twee maanden later Brugge en Damme tot de overgave dwong, en vanaf dit moment de frontlijn opnieuw tussen Damme en Sluis lag. Toen saboteerden de Sluizenaren ook de sluis van Reigaarsvliet te Hoeke: 1. de sluiswachter van „de sluuse ten Houcke” ontving vanaf 1584 geen salaris, omdat „de zelve sluuse int jaer 1584 gheheel uutghedaen ende gheweert by die van Sluus”; 2. de sluismeesters van Reigaarsvliet reisden in juni 1584 naar Gent om daar te spreken „nopende tupbreken vande houde sluuse ten Houcke, by die vander Sluus ghedaen”³⁵³.

De vernielde sluis van Reigaarsvliet te Mude werd door de eb en de vloed geleidelijk weggespoeld. Het zeewater stroomde door de sluisvliet, de vernielde Hoekesluis en de Hoekevaart het Noordvrije binnen. De gelanden betaalden niet het watergeld, dat Reigaarsvliet op Pasen 1584 geschoten had. Volkaartsgote voldeed niet zijn suatierecht, „ghemerct de landen vueghelwee”³⁵⁴ gheleghen hebben, ende ooc gheen suwacie ghehat, maer zyn gheinondeert van tzout water commende uuter zee duer tgat, daer de sluuse van dese wateringhe van Groot Reygars-

vliet ghelegghen heeft”³⁵⁵.

Zolang de Sluizenaren bleven weerstand bieden, en van hun stad uit de omgeving onveilig maakten, was het niet mogelijk om de sluisvliet tussen Hoeke en Nieuw Mude af te dammen. De waterschappen moesten het gewone onderhoud van de wegen, waterlopen en bruggen opgeven. In het voorjaar van 1587 sloot Farnese de stad Sluis in. De Sluizenaren gaven zich op 5 augustus over. Daarna pakte het Vrije het probleem van de overstroming aan. Het schepkollege besliste dat alle waterschappen tussen de Blankenbergse Dijk en het Zwin het dijkwerk moesten helpen betalen: „10 gr. uutem ghemete totter dicage ontrent de stede vander Sluis, by myn heeren vanden Vryen ghesloten int jaer 1587”³⁵⁶.

Het bestuur van Reigaarsvliet meende echter „dat de beduchten es, dat zomeghe ghelanden in ghebreke blyfven zullen van up te bringhen de 5 stuvers vanden ghemete, volghende den octroye van die vanden Vryen, ghesciet temployeren tote noodzakelicke dicaigen van deze waterynghe”³⁵⁷. „Conforme zeker acten daerof zynde in date 14en maerte 1588” deed Reigaarsvliet „zware oncosten by tmaken ende legghen van veel dammen in zeker waterynghen, aderen ende groote grachten”³⁵⁸.

Men zou dus eerst, door middel van de bedoelde dammen, de omvang van de vloed beperken. Deze werden op de volgende manier ingericht. In die dammen plaatste men primitieve sluisjes, die bij eb het overtollige water konden uitlaten, en bij vloed het opkomende water tegenhouden. Reigaarsvliet kocht te Brugge „zes wynvaten, daerof de twee waren carteelelen”³⁵⁹, te 8 s. 6 gr. tstick, ende de viere waren mindere, te 5 s. 6 gr. tstick”. Een voerman bracht vier wijnvaten van Brugge „tot inde prochie van Waescappelle”, en Jan de Brabandere, „scippere ter Sluis”, voerde „metten scep vier

buusen van Brugghe tot Sluis, ende van Sluis tot Waescappelle, ter plaetse daer mense gheleyt heeft”.

Joos Heindrix, „cuupere”, verdiende 10 sch. gr. „van dat hy de voornoemde wynvaten de boomen (= bodem) uutgheslegghen heeft, ende vande zelve boomen ghemaect clappen”. Het waterschap kocht „twaelf paer hanghen”³⁶⁰, omme te naghelen ande clappen vande voorseyde buusen ende wynvaten”, samen 12 sch. gr. Drie mannen werkten elk 10 dagen „int legghen vande voorscreven wynvaten, te weten twee t Oostkercke, ende viere te Waescappelle”.

Anderen werden betaald, omdat „zy dijversche dammen vervroomt ende ghehooght hebben, die int voorleden jaer (= 1588) ghemaect waren, dewelcke waren zom duere ghesteken van eeneghe visschers, ende daer zuughers in quamen vande crabben”; ze hielpen „uutdoen ende legghen eene buuse, die lach neffens den dam vande Verbarende Muelewal in Waescappelle inden Noortwaterganck, dewelcke uutghevloyt was; int verlegghen vande zelve buuse byden Verbarende Muelewal; int vervromen van diverssche dammen tusschen Waescappelle ende Oostkercke”³⁶¹.

Nadat de omvang van de intrekkende vloed enigszins verzwakt was, kon men de sluisvliet zelf afdammen. Dit werk is vóór Pasen 1589 beëindigd: „stoppen ende duerghaen vandt houde Zwin by wylent Jan Frans huele, daer nu de anno 1589 den nieuwen dyck gheleyt ende ghemaect es”³⁶². Op Pasen 1589 schoot Reigaarsvliet, voor het eerst sedert 1584, weer een watergeld. Het waterschap heeft de vernielde Hoekesluis helemaal verlaten, en een nieuwe kleinere sluis gebouwd. Benedictus Schockaert timmerde „een nieuwe sluuse van 7 voeten wyt, ende vyf voeten hooghe, den dach van binnen lanck 32 voeten (8.80 m) zonder de sturtebedden”³⁶³.

Filips van Honselare verrichtte „theerde-
werck van tupdelven vanden dyck, ende tdelven
van een nieu gheleet lanck 27 roeden (104 m),
ende den dyck wederomme up te brynghen ten
vullen dycke, als de sluuse gheleyt was”. Dit
nieuw gebouw wordt gesitueerd als volgt : „een
nieuwe sluus die gheleyt es ten Houcke, noort
byden dyck, daer wylent Jan Frans huele
lach”³⁶⁴.

Een post in de rekening 1590-91, f° 2ro, ver-
klaart dat Greveninge moest bijdragen tot de
„onkosten ghedoocht de anno 1589 ande nieu-
we sluuse van deser waterynghe, de welcke ghe-
leyt es noort byden nieuwen dyck, an wylent
Jan Cornelis poldere”. Tenslotte blijkt dat het
bouwwerk in het voorjaar van 1590 klaargeko-
men is : „de nieuwe sluuse van deser wateryn-
ghe, die gheleyt es inden vasten 1590 ten Hou-
cke, noort byden nieuwen dyck, daer wylent Jan
Frans huele lach”³⁶⁵.

In de voorgaande alinea's komen een paar
topografische gegevens voor, die enige ophel-
dering vragen. Reigaarsvliet heeft in 1589 de
sluisvliet afgedamd. De dam lag ongeveer op de
plaats waar, vóór de overstroming, „Jan Frans
huele” gestaan had. Even ten noorden van de
dam bouwde het waterschap in 1590 een nieuwe
sluis, en wel op de noordwestzijde van de pol-
der, die toen aan de erfgenamen van P. Cornelis
toebehoorde. „De sluis van 1590” stond op de
grond van „Jan f. Pieter Cornelis cum suis”.
Daarom moest het bovenvermelde stuk nieuwe
sluisvliet van 27 R gegraven worden.

De genoemde twee werken van Reigaarsvliet
hebben een deeltje van de oude Zoute Vaart
afgesneden. Deze korte verlatene bocht en de
strook schorre aan de noordzijde ervan be-
hoorden beide aan Brugge. Het genoemde stuk
schorre lag dus op de noordwestoever van het
eigenlijke zwin, en vormde het voorland van
de Greveningedijk.

Het bestond uit twee delen : 1. 1 G 256 R
tussen de Hoekesluis en de sluis van Grevenin-
ge; 2. 2 G 14 R aan de oostzijde van de laatst-
genoemde sluis; op het oosteinde van dit per-
ceel stond een paalsteen van de stad Hoeke. Die
twee percelen behoorden volgens het paalboek
van 1554, respectievelijk aan Hoeke en de er-
ven P. Cornelis, omdat Brugge die grond omge-
ruild had, toen in 1550 de Verse Vaart gegrav-
en werd.

Op de westzijde van de Hoekesluis liep de
Greveningedijk nog 250 m in zuidwestelijke
richting verder, en sloot daar bij de dijk van
Sheerbazelishoek aan. Achter de bedoelde sek-
tor van de Greveningedijk strekte zich het 1e
Grev. uit, en erbuiten lag nog een strook schor-
re van Brugge. Op het zuidwesteinde van de
Greveningedijk lag „t ryshoofd van Grevenyn-
ghe”. Vanaf dit punt „streckende noortoost-
waert duere tot int ghescheet vander pale je-
ghens den Polder Moreel” liep „den hooftwater-
ganck dat wilent de zoutte vaert was”, en die
behoorde aan „de waterynghe van Grootreij-
garsvliet cum suis, over die van Brugghe”. Brug-
ge had immers dit deel van het eigenlijke Zwin
afgestaan, toen de Verse Vaart aangelegd
werd³⁶⁶.

De grond die van de erven P. Cornelis voort-
kwam, en „daer de sluus creke ende tnieuwe
gheleedt inne ligghen, met een deel vanden
nieuwen dyck”, was 3 G 24 R groot. Reigaars-
vliet kocht in 1601 de bovenvermelde afgesne-
den bocht van „wylent de zoutte vaert van
Brugghe, nu den hooftwaterganck van dese
waterynghe”, en gaf die grond in ruil aan de
erven P. Cornelis. Als voorwaarde werd ge-
steld dat het waterschap „drie paelsteen en up
de noordtoostzyde vande sluscreke” plantte.
„Vidua Pieter Aerts, steenhauweghe” leverde
„drye ordunen paelsteen en”³⁶⁷.

27. Greveninge en Klein Reigaarsvliet

De Greveningepolder is omstreeks 1170 gewonnen (par. 5). Tegelijk ontstond de Watering van Greveninge. We kunnen weinig of niets zeggen over dit waterschap, omdat de naam ervan eerst omstreeks 1500 verschijnt. In de daaropvolgende twee eeuwen groeide het voorland van Greveninge in noordelijke, oostelijke en zuidelijke richting aan. Daar won men verscheidene polders, die aanvankelijk elk een afzonderlijk waterschap vormden (par. 7, 8 en 11). Ook de zeven poldertjes aan de noordzijde van de Greveningepolder hadden een eigen beheer. Wanneer vier van die zeven in 1405 vermeld worden, dan zien we dat ze nog zelfstandig handelen³⁶⁸.

Het oudst bewaarde landboek, dat de bedoelde zeven poldertjes beschrijft, is de ommeloper van Greveninge uit 1602. Uit dit dokument leren we dat van die zeven de noordelijkste vier samen de watering Klein Reigaarsvliet vormden, nl. Tantspolder, de Noordpolder, „de 94 G”, en „de 177 G”. Ook over dit waterschap valt er heel weinig te zeggen, omdat er geen archiefmateriaal bewaard is.

Het getal poldertjes rond Greveninge werd ca. 1465 met één aangevuld. Zoals we reeds weten, verwierf Brugge in 1417 256 G schorren te Mude. Het Brugse stadsbestuur wilde dat dit schorreveld onbedijkt bleef, omdat het meende dat het indijken ervan de verlanding van het Zwin zou bevorderen. Maar in de volgende decennia groeide de zeeoever tussen Mude en het Pas zover aan, dat het inpolderen toch geen invloed meer had op de situatie van de vaargeul. SBR 1465-66, f° 38^{vo}, meldt dat het stadsbestuur heeft „ghedaen bedycken eenen nieuwen polder, groot 51 ghemeten, liggende byder Mude”. Deze aanwinst kreeg de naam Brugse Polder. De oppervlakte van dit polder-

tje bedroeg, volgens de ommeloper van Mude uit 1577, zonder de dijken, 49 G 192 R³⁶⁹.

De zeewering van Klein Reigaarsvliet vormde sedert 1405 een onderdeel van de Graafjansdijk. De bedoelde sektor van de zeedijk, die tevens de dijk van de Noordpolder is, heeft een lengte van 2 km. Deze dijk werd in 1490 op het bevel van Filips van Kleef doorgesteken. Zo ontstond het Gat van Ravenstein (par. 16). Nadat de burgeroorlog van 1488-92 beëindigd was, beijverde het Vrije zich om de genoemde bres en nog een paar andere te dichten. Schepenen reisden, o.a. op 22 september 1493 „up de wateringhe van Greveninghe ende Cleen Reyghersvliete” om de zeeweringen te bekijken. Ook in januari 1494 stonden ze „ten dycke up de wateringhe van Cleen Reyghersvliet” (par. 16). In augustus 1494 kwamen ze „visiteerne den dyc te Cleen Reyghersvliete ende Greveninghe”³⁷⁰.

De rekening van Reigaarsvliet 1552-53 zal ons straks aantonen dat Klein Reigaarsvliet een onderdeel van de watering Greveninge geworden was. Maar uit de zojuist geciteerde teksten kunnen we niet afleiden of Klein Reigaarsvliet in 1494 nog een afzonderlijk waterschap vormde of niet. Ook het feit dat we eerst vanaf 1663 over de jaarrekeningen van Greveninge-Klein Reigaarsvliet beschikken, bemoeilijkt ten zeerste de studie van de oudste periode van deze twee waterschappen.

Voordat we ons verhaal verderzetten, moeten we even uitweiden over het afwateringsnet van Greveninge. Binnen de dijk van de oorspronkelijke Greveningepolder betekende het Zwin van Greveninge of Vuile Vaart de voornaamste waterloop. Deze was door de Greveningedijk afgesneden van het eigenlijke Zwin, 1 km ten oosten van de Hoekevaart. Het waterschap bouwde zijn sluis niet op dit punt, maar in de Greveningedijk, 250 m ten oosten van de latere

Hoekesluis. „De guele vande sluuse van Grevenynghe” was 10 R wijd³⁷¹.

De Vuile Vaart werd door middel van de dijkgracht met de uitwateringssluis verbonden. Het bedoelde eind van de zeetgracht is een deel van de hoofdwatgang van Greveninge geworden. In het gewest ten westen en ten oosten van het Zwin van Greveninge werden de overgeblevene kreekaders naar de hoofdwatgang gericht. Het waterschap legde ook verscheidene nieuwe aders aan, om het afwateringsnet te vervolledigen.

Toen Klein Reigaarsvliet bij de watering van Greveninge aansloot, werd de Vuile Vaart, door de Schellebank en „de 177 G” heen, noordwaarts doorgetrokken. De opening in de Greveningedijk zal later het Schapersgat heten. De kleinere ader, die in de Schellebank de grens tussen het 16e en 17e Grev vormde, werd verlaten.

In 1550-51 verschaftte Brugge een nieuwe afvoerweg en een nieuwe uitwateringssluis aan de watering, die van de zee afgesloten waren. In de rekening van Reigaarsvliet 1551-52, f° 9ro, verschijnt een nieuwe rubriek : betaling van het onderhoud „nopende den nieuwen sluus, die die van Brugghe hebben ghedaen legghen jeghens over Sint Ians dam, omme dese wateringhe, de wateringhe van Romboudtswerve, de kercke van Oostkercke wateringhe, Sheerbazeshouck, Grevenynghe ende Cleen Reygarsvliet duere te sueren”.

Vanaf 1551 was het goede verloop van de afwatering van Greveninge-Klein Reigaarsvliet verbonden met het lot van „den nieuwen sluuse van groot Reygheersvliete”³⁷². De zojuist opgesomde waterschappen mochten door de genoemde sluis 'sueren' op voorwaarde dat ze per gemet grond hun aandeel in het onderhoud van deze sluis en van de sluisvliet bijdroegen : „elc haerlieder contingent ende coste van dies zy ter

cause van dien te ghelden hadden medts medts ghelycke...”. De ontvanger noteert de bijdrage van elk van de bovengenoemde wateringen afzonderlijk, behalve die van Klein Reigaarsvliet, omdat dit waterschap een onderdeel van Greveninge vormde³⁷³.

Schepenen van het Vrije schouwden op 6 juni 1556 de dijklijn op de westoever van het Zwin, nl. „de zeedycken van der wateringhe vanden poldere Robemoreel, den Brugschen poldere, Brixius poldere, den Maenschen poldere, van Cleen Reyghersvliete ende van Grevelinghe”. Ze achtten het nodig die „te bezwarene ende versterckene”³⁷⁴. Toen meende Greveninge dat ook het onderhoud van de zeekering een gemeenschappelijke last geworden was. Op 27 juli werden de sluismeesters van Groot Reigaarsvliet, op het verzoek van Greveninge, naar Brugge ontboden „ter cause van mede te contribuieren tot verhooghen vande zeedijcken, streckende van St Anna ter Mude naer den Witten Huuse”³⁷⁵. We geloven niet dat Greveninge gelijk gehaald heeft³⁷⁶.

Enkele jaren later verscheen de beroerde periode, waarin het beleg van Sluis en de rampzalige gevolgen ervan voorkwamen (par. 26). In de zomer van 1583 staken de Sluizenaren de Graafjansdijk door ter hoogte van het vroegere Gat van Ravenstein. Door het toedoen van Groot Reigaarsvliet werden deze bres en een kleiner gat in de buurt algauw gedicht. Het genoemde waterschap liet op verscheidene plaatsen de weerdijken versterken, o.a. de Greveningedijk die, tussen de Hoekesluis en de Robemoreelpolder, opnieuw als zeekering diende, omdat de Sluizenaren de afwateringssluis te Mude vernield hadden : „ghehoocht ende ghevroompt diveerssche aprillen upden dijk van Grevenynghe”³⁷⁷.

Ook de oude Hoekesluis werd afgedicht, zodat Groot Reigaarsvliet en Greveninge-Klein

Reigaarsvliet van het zeewater bevrijd waren. Maar in juni 1584 vernielden de Sluizenaren de Hoekesluis. Het zoutwater drong langs de Hoekevaart en haar bijrivieren het Noordvrije binnen. Eerst in de zomer van 1587 kon men maatregelen nemen om de overstroming te bestrijden. De gelanden van Greveninge poogden, op dezelfde manier als die van Reigaarsvliet, de zoute vloed te beperken. Greveninge heeft „doen maken ende legghen zeker dammen int houde Zwin (= oude Zoute Vaart) by sint Tanne ter Mude, by consente van burchmeesters ende schepenen slandts vanden Vryen”³⁷⁸.

Reigaarsvliet heeft in 1588, ten noordoosten van de Hoekesluis de sluisvliet, d.i. de oude Zoute Vaart, afgedamd, en in 1590, even ten zuiden van de bedoelde dam, een nieuwe sluis gebouwd. Nadat deze sluis opgericht was, liet Reigaarsvliet de watergangen, die in deze buurt afgestopt waren, weer openen. De ontvanger betaalde Kornelis de Wielmaker „van dat hy drie groote dammen uutghedolven heeft uut twee waterganghen ligghende ontrent de sluuse van dese waterynghe”³⁷⁹.

Zoals we zagen in de voorgaande paragraaf, was de sluisvliet in 1589 gedeeltelijk rechtgetrokken. Reigaarsvliet liet in 1592 de bedding ten noorden van de gewezen Hoekesluis ruimen. Acht mannen werkten samen 123 dagen „int delven vanden waterganck, beghinnende ant groote Zwin (= Hoekevaart) alzo noortoostwaert tot de sluuse, ende es lanck ontrent hondert 10 R” (ca. 420 m)³⁸⁰. De afstand tussen de genoemde twee sluizen bedroeg ruim 400 m.

De sluis die Reigaarsvliet in 1589-90 haastig had doen bouwen, was eerder klein, en scheen niet stevig genoeg te zijn. De waterschappen, die door deze sluis uitwaterden, vreesden dat het gebouw binnen korte tijd zou bezwijken. Op 4 oktober 1595 schoten ze 3 gr. „uuten ghemete” tot het „legghen van eenen nieuwen dyck,

by vorme van een inlaghe, die gheleyt es dweers duer thoude Zwin west byden nieuwen dyck, die byde dycage anno 1589 gheleyt was by Houcke”. Deze inlaagdijk werd opgeworpen in de oude Zoute Vaart, naast „de sluis van 1590”³⁸¹.

Aangezien de bedoelde dam de Hoekevaart afsloot, zag Reigaarsvliet zich verplicht om zijn water, doorheen het grondgebied van Greveninge, naar „de sluis van 1590” af te voeren. Dit alles hinderde het gehele afwateringsstelsel. De sluismeesters met „achte ofte thien vanden principalghelanden” en schepenen van het Vrije kwamen „upde sluuse ende dycken” om „te resolveren ende ramen waermen een nieuwe sluuse legghen zoude ende advyseren up wat wyde ende grootte men die maken zoude”³⁸².

Timmerman Benedictus Schockaert verdiende 5 pd. gr. „int stellen by gheschrifte de steke vanden houtte, omme tmaken van eene nieuwe sluuse, dewelcke te Paesschen laetsleden (= 1596) gheresolveert was nieuwe te maken ende legghen binnen den jaeren 1596 ende 97, upde wyde van thien voeten”, en omdat „hy ter plaetse gheweest heeft ende een patroon daerof ghemact heeft upde cleene voet”³⁸³. Daarna kocht Reigaarsvliet hout „omme tmaken van een nieuwe sluuse, die de ghelanden in meenynghe zyn van te maken ende legghen neffens den nieuwen dyck zeer byde sluuse, de welcke de anno 1590 ghemaect was”.

De genoemde leverde 6.343 voet planken van 2 duim, tegen 2 pd. gr. x 100, en 1036 voet van 1½ duim, tegen 23 sch. 4 gr. x 100; samen 139 pd. 18 sch. 6 gr. Deze planken moesten zijn „van goeden gaven eecken vlaemschen houtte, gheweert ryschaedeghede”³⁸⁴, den rooden ende witten olme, ende alle quade ende brekelicke cnoopen, midtsgaders oock gheweert ende ghereserveert thout dat ghewassen es inden busch van Wynendale, ende al scerp van cante,

rijerechte, ende speck gheweert"³⁸⁵.

De sluismeesters wisten niet te best waar ze de geplande sluis zouden vestigen, omdat de Verse Vaart toen vol zoutwater stond. Ze richtten een verzoek tot de magistraten van Brugge „ofte zylieden zouden willen verstaen tot tmaeken van een zas ende huerliedea vaert te bevasschen, ten fyne die van deser wateringhe zouden nu moghen resolveren tot tleggghen van een nieuwe sluuse, ofte datse noch een jaer langher tarderden willen"³⁸⁶.

Brugge ondernam echter geen enkel werk om de Verse Vaart weer van de zeevloed af te scheiden. Terwijl deze toestand bleef aanslepen, maakten de sluismeesters van Reigaarsvliet zich ongerust, en drongen aan op een beslissing. Op de vergadering van Pasen 1599 hebben „de ghezwoorne vertoocht de crancke ghestelthede vande jeghenwoordeghe sluis, ten fine dat de ghelande te eer zouden voorzien tot het gheconcipeerde nieu maken vande sluse"³⁸⁷.

De grootgelanden van Reigaarsvliet en van de andere waterschappen wijzigden de bouwplannen als volgt: 1. ze verkochten „zeker plancken dewelcke ghecocht waren in het jaer 1500 zevenentneghentich" voor de sluis die toen gepland was; 2. ze besloten, „omme te schuwen den grooten coost vande zelve nieuwe sluuse, datmen het sluuseken, datter in het jaer tnegentich gheleyt was, zoude verlangghen, verstyven, ende veranderen van dueren"³⁸⁸.

B. Schockaert leverde tegen 192 pd. gr. hout voor „het verlangghen ende verstyven vande sluuse". Voordat het timmerwerk begon, legden dijkwerkers „eenen zoutten ende varsschen dam voor de sluuse van deser waterynghe, mitsgaders het verdiepen vanden grondt daermen de sluuse verlanght heeft". Het verlengen van 'de sluis van 1590' is in 1599 verricht. In de rekening 1599-1600 beslaat de paragraaf 'onderhoud van de sluis' bijna uitsluitend het bedoelde werk.

Het totaal van de posten bedraagt 392 pd. gr.³⁸⁹.

28. Het einde van de zestiende eeuw

Hoewel Ramskappelle een geringere bevolking en omvang dan Westkapelle bezat, werkten daar toch schippers. In 1570 haalde „Hubrecht de Waghmakere, scippere van Ramscappelle... een lanc stic houdt omme een voetbrugghen over den waterganck oost andt dorp"³⁹⁰. De weg waarlangs de Ramskapellenaren naar Dudzele en Brugge voeren, werd in 1577 te Dudzele geruimd: „vande huelen te rumen te Stapelvoorde, daer de scepen van Ramscappelle niet duere en conste"³⁹¹.

De rekeningen van Reigaarsvliet bewijzen dat Westkapelle, in de tweede helft van de 16de eeuw, een belangrijke schippersgilde telde. In 1574 voerden Geraart Brouckaert en Aarnout Decrooc, „metten scepe van Brugghe te Waestcappelle, diverssche partien van temmerhoutte". Het waterschap liet 5 R delven, „vande caeye te Waestcappelle int dorp oostwaert"³⁹².

In 1577 worden G. Brouckaert en Steven Aerts vermeld, die „met de scepe ghebrocht hebben, van Brugghe tot Waestcappelle, een ghedeel sluisplancken". De watering betaalde ook „de scippers van Waestcappelle, van dat zy metten scepe ghebrocht hebben van Brugghe diverssche partien van plancken; van dat dezelfde scippers gheleent huerliedea scip twee dagen, omme te ghebruucken ande Houcke Zwenbrugghen"³⁹³. We ontmoeten in 1578 G. Brouckaert en Willem Thysen, „van dat zylieden ghevoert hebben, met den schepe van Brugghe tot Waestcappelle, een partien van plancken ende voetbrugghen"³⁹⁴.

We zien zelfs dat de Westkapelse schippers een gilde vormden. Het waterschap betaalde in 1580 „Thomaes Schilleman, als ontfanghere vande scippers in Waestcappelle, van dat zy

ghevoert hebben metten schepe diverssche plancken ende voetbrugghen”³⁹⁵. Nog twee posten aangaande ‘de scippers van Waescappelle’ : 1. „over dat zy ghevoert hebben, metten scepe van Brugghe tot Waescappelle, diveerssche voetbrugghen, plancken ende rebben”; 2. „over dat zylieden ghevist hebben diverssche voetbrugghen, die wech ghedreven waren metten grooten watere”. Ondertussen ruimde Adriaan Hebbelinck de vaarweg, „beghinnende te Waescappelle int dorp, int houde Zwin³⁹⁶ ande caeye, streckende vandaer oostwaert tot langde van 13 R”³⁹⁷.

In 1582 had de schippersnering een nieuwe vertegenwoordiger. „Gillis de Smit, ontfanghere over de scippers te Waescappelle”, ontving 8 sch. gr. omwille van hun werk voor de watering³⁹⁸. Ziehier de laatste vermelding van de Westkapelse schippers voor de overstroming van 1583-88 : 12 sch. gr. betaald aan „Gillis de Smidt, ontfanghere over de schippers van Waescappelle, ter cause van dat zy metten schepe ghebrocht hebben dijveerssche nieuwe voetbrugghen... diveerssche voetbrugghen ghevist, die metten hooghen watere wech ghedreven waren”³⁹⁹.

Vanaf juni 1584 stroomde het zeewater, door de vernielde Hoekesluis en de Hoekevaart, de parochies Westkapelle en Ramscappelle binnen. Daar de parochie- en de kerkrekeningen uit de bewuste periode ontbreken, weten we niet in hoeverre de bewoners in de streek gebleven zijn, of hoe ze de overstroming beleefd hebben. We nemen wel aan dat verscheidene boeren en bewoners van de twee dorpskommen hun woonplaats niet verlaten hebben, vooral omdat het terrein van sommige hoeven en van de twee dorpscentra boven het hoogwater uitstak.

Nadat men in 1588 met noodmiddelen de zoute vloed beperkt had, werd in 1589 de sluisvliet ten noorden van de Hoekesluis afgedamd

(par. 26). Daarna begon het waterschap met takkebossen en zoden enkele wegen te herstellen, o.a. „een quaden pit inden heerwech zomen rydt van Eyenbrouck naer Waescappelle”. Men onderhield echter verder de dammen in de voornaamste watergangen : „vervromen van diverssche dammen in Waescappelle, ende diverssche tonnen ende buusen te dichtert vande zuughers; vermaken ende legghen van diverssche dammen in Waescappelle byden dorpe ende anden Verbarenden Muelewal”⁴⁰⁰.

Eerst wanneer ‘de sluis van 1590’ gebouwd was, kon men de gevolgen van de overstroming definitief wegwerken. Zojuist schreven we dat de heerweg tussen Oostkerke en Westkapelle gedeeltelijk hersteld werd. Maar de brug over de Zuidwatergang was onbuikbaar geworden : „maken met houtte ende rys een huele over den zuutwaterganck, ten fyne dat die van Westcapelle zouden mueghen thuus ryden, midtsgaders den wech te vermaken tot Waescappelle”⁴⁰¹.

De watergangen werden weer opengesteld : „uutdoen van zeker dammen inden noordt ende zuudt waterganck, midtsgaders een buuse uut te doene binder prochie van Waescappelle; uutdoen van eenen grooten dam, die inden waterganck gheschoten was int jaer 1588, omme daarmede den vloet te vercorten, als men de vyf stuyvers gaf, midts den wech te effenen die uutghevloyt was”⁴⁰². Hier gaat het ongetwijfeld om een dam in het Oud Zwin, en de Zidelinge langs deze waterloop in het 26e Reig.

Kornelis Diele en zijn mannen ontvingen 33 sch. gr. „van dat zy den noordt ende zuut Ramscappelschen waterganck ghereyt hebben, daer veel boomen ende dammen in laghen”⁴⁰³. Daarna schonk het waterschap in 1591 timmerhout aan „die van Ramscappelle tot tmaken van drie huelen, omme dezelve te luuckene, 156 voeten plancken van onder halven dume, te 18 s. thondert”; 50 voet „rebben daer de plan-

cken up ghenaghelt zyn", 3 gr. per stuk. De boven genoemden hebben „veel dammen uutghedolfven inden zuutramscappelschen waterganc, ende ooc veel reyts dammen ende oude huelen uutghedaen"; men vulde „twee groote pitten met eerde, greys ende hout byden dorpe van Ramscappelle"⁴⁰⁴.

Er werden nog meer wegen en bruggen hersteld, en watergangen geopend. Twee mannen werkten samen 32 dagen „int opdelfven van een kisdam, die gheleyt was int jaer 1588 by Eyenbrouc, omme daerby te beletten den stroom vanden zeeuwatere". Drie mannen hielpen „erden ende vullen van twee groote huelbrugghen, die nieuwe ghemaect zyn inde prochie van Waestcappelle inde maent van ougst", en hebben „drie groote dammen uutghedolfven inden noordt ende zuut ramscappelsschen waterganck byden dorpe van Waestcappelle"⁴⁰⁵.

We zien dus dat het aflaten van het overstromingswater niet vlug verliep, omdat de watergangen door dammen en ingevallen bruggen verstopt waren. Ondertussen kregen de bewoners van Reigaarsvliet wateroverlast van een andere richting uit. De Eiesluis was in 1590 verzand geraakt, zodat het overtollige water van Eiesluis door Reigaarsvliet heen een uitweg zocht. Reigaarsvliet daagde de sluismeesters van Eiesluis voor de schepenkamer van het Vrije, „ter cause van topenen van huerlieder sluisse"⁴⁰⁶.

Reigaarsvliet liet in 1592 twee dammen leggen, „omme daer by te beletten twater dat van Eyesluis valt in dese waterynghe". Ondertussen drong Reigaarsvliet opnieuw aan bij het Vrije, „verzouckende dat die van Eyesluis zouden openen huerlieder sluisse"⁴⁰⁷. Daarna vernemen we geen klachten meer over de wateroverlast van Eiesluis uit. De Eiesluis zal in de zomer van 1592 geruimd geworden zijn⁴⁰⁸.

Vanaf 1592-93 verliep het onderhoud van de

wegen, de bruggen en de waterlopen weer normaal in de watering Reigaarsvliet. De sluismeesters besteedden op 22 juni 1595 het herdelven van de Noord- en de Zuidwatergang. In de eerstgenoemde groeven de arbeiders, „beginnende west byden Verbarenden Muelewal", 277 R (1065 m) oostwaarts, in de laatstgenoemde werkten ze „beghinnende oost vander kercke van Waestcappelle", 290 R (1115 m) in westelijke richting⁴⁰⁹.

In 1596 kochten de sluismeesters hout bij B. Schockaert te Brugge. „Silvester van Scoolackere, scippere te Brugghe", bracht dit hout „van Brugghe tot Houcke, ende daer te lossen upden dyck" (= westdijk van de Verse Vaart). „Joos Loens, scippere van Waestcappelle" voerde de stukken „van Houcke tot inde prochie van Waestcappelle". Diederik Anthuenis verschafte „twee eecken boomen omme voetbrugghen te maken, midtsgaders lenen ende staken inde prochie van Waestcappelle gheleyt". Het waterschap kocht „een groote nieuwe huerde"⁴¹⁰, omme tlegghen over een ghebroken huele byden Brusschen bilck"⁴¹¹.

De Eiesluis werkte weer goed, en daardoor was het geschil tussen Reigaarsvliet en Eiesluis bijgelegd. Maar in 1597 kon de Blankenbergse Watering haar overtollig water niet kwijtgeraken. Vermoedelijk was de Blankenbergse Sluis in 1596 door de Oostendenaren gesaboteerd⁴¹². Het water liep door de oude Blankenbergse Dijk oostwaarts tot in Eiesluis en Reigaarsvliet. Het bestuur van die twee waterschappen besprak, „te Brugghe inde Ghentsche herberghe", het verzoek van enkele gelanden van Eiesluis, „omme twater van Blanckeberghe te laten suweren, duer den Lisseweechschen waterganck t Zwanckendamme alsoo duer de sluisse van Eyesluis, ende alzoo by die middele maken alle de landen in Eyesluis ende Reygarsvlie bezilt"⁴¹³.

De bedoelde personen wilden allicht het zoutwater van Blankenberge, door de overdrag van Zwankendamme⁴¹⁴ naar de Eiesluis aflaten. Maar daardoor konden de aanpalende waterlopen 'bezilt' geraken. In het najaar van 1597 deed Reigaarsvliet 11 pd. 4 sch. gr. onkosten „ter cause van tweeren ende uutstoppen vande vremde wateren, die quamen duer den grooten vloet, uut de waterynghe van Blanckenberghe, duer de waterynghe van Eyesluis, alsoo in dese waterynghe, aldaer groote schade geschiede ende meer stont te gheschiene inde wyntervruchten ende anders”⁴¹⁵. Het volgende jaar was de Blankenbergse Sluis weer in orde. Reigaarsvliet verwijderde „eenen grooten dam inden Dudzeelsschen waterganck, ende die tvoorleden jaar gheschoten was inden zelve waterganck jehens de vremde wateren commende van Blanckeberghe”⁴¹⁶. Het onderhoud van wegen en waterlopen ging verder.

1 H. Thoen, Iron age and Roman salt-making sites on the Belgian coast, *Westvlaamse Archeologica*, nr. 1, p. 55-60 (1975). Het verslag over de zoutwinning te Leffinge zal later gepubliceerd worden.

2 A.M. Thoen-Weissenborn en H. Thoen, *Catalogus van het Byloke-Museum*, p. 94 (1974), medegedeeld door W.P. Dezutter in 'Kroniek van het Brugs Ommeland', 16de jaar, nr. 1 (1976). We verwijzen nog naar het fragment van een Gallo-Romeins mortarium, dat we in 1962 1100 m ten noordwesten van Ramskapelle gevonden hebben (HE, p. 19). L. Devliegher verwijst in *Soc. d'Em., CXII* (1975) p. 394, naar de Gallo-Romeinse bewoningslaag, die E. Lepeer in augustus 1975 op het Wenduinse strand onderzocht heeft.

3 Zie KZ, p. 19-21, en HE, p. 19-20, met meer gegevens over de geschiedenis van de bodem.

4 J. Ameryckx, *Bodemkaart van België*, Heist 11 W (1954).

5 In STP, p. 42, bespreken we nog twee dergelijke schape-wegels, nl. de Gentele en de Schipstaleweg.

6 Gysseling-Koch, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, I, 133. De genoemde schrijvers, en M. Gottschalk, *Historische geografie van West-Zeeuws-Vlaanderen*, I, p. 16, vermelden nog een paar schorreweiden, die in de 8e E. links en rechts van de Zinkval uitgebaat werden.

7 STP, p. 28.

8 KZ, p. 22.

9 M. Gottschalk, o.c. I, p. 14 en 20.

10 HE, p. 464.

11 W. Wintein, *R. d. P.* 7de jaar, nr. 1, p. 6-27; 9de jaar,

nr. 1, p. 11-13; 19-20.

12 Te Uitkerke ontdekken we, 400 m binnen de Evendijk, een perceel genoemd Hem (Uitk. p. 111, en de Toponimische Kaart). De term hem/ham kan een oeveraanwas aanduiden. Het is dus best mogelijk dat de aanwerp aan de oostzijde van Scharphout, vóór de Duinkerke III A, Hem geheten werd.

13 De omringende schorren droegen waarschijnlijk de naam Doel. In dit verband verwijzen we naar Doel in Oost-Vlaanderen, dat op een ingedijkt schorreland gevestigd is. Het is niet uitgesloten dat in de naam Dulleweg (Uitk. p. 105; STP, p. 247) het eerste lid een dergelijk „doel” beduidt.

14 HE, p. 370 en 425.

15 Dit leengoed ligt in het 29e bg van het Broek. 2 km ten noorden van Male, op de rand van de Zandstreek (Aanw. 1029, f° 69vo).

16 Die leenhoven worden uitvoerig besproken in hst. 4, par. 2 en 3.

17 Deze weg heet thans Polderstraat.

18 Deze was de tweede dijk met die naam ten noorden van Brugge. De eerste Evendijk liep van Uitkerke naar Bredene. Zie Uitk. p. 20.

19 Uitk. p. 27-28.

20 HE, p. 20-21.

21 J. Ameryckx, *Bodemkaart van België*, Westkapelle 11 E.

22 De grote bocht, 600 m ten oosten van Oostkerke, is waarschijnlijk de kraag van een dijkbreuk. Zie R. De Keyser, *R.d.P.* 6de jaar, nr. 1, *Toponimische kaart van Oostkerke*.

23 Uitk. p. 78 en 89, en de *Toponimische Kaart*.

24 L. Gilliodts, *Coutume du Bourg de Bruges*, I, 178.

25 Uitk. p. 134.

26 Gysseling, *Toponimisch Woordenboek voor België, Nederland*, enz. vóór 1226, I, 275.

27 KZ, p. 31, 151 en 329.

28 HE, p. 20-21.

29 Voormezele ligt 4 km ten zuiden van Ieper.

30 De term herdnese bedoelde een terrein waar een herder een schapenkudde hoedde.

31 Aanw. 2272, Rek. 1789.

32 RAG, Arch. St.-Pietersabdij, I, 461, f° 37ro.

33 RAG, Arch. St.-Pietersabdij, I, 301, f° 14ro.

34 STP, p. 148-149.

35 STP, p. 28-31, 250 en 279.

36 M. Coornaert, *Bijdrage tot de historische geografie van de streek rondom Brugge*, *Hand. Maatsch. Gesch. Gent*, XXI, p. 15 (1967).

37 R. De Keyser, *R. d. P.* 2de jaar, nr. 1, p. 10, steunend op J. De Smet, *Monnikerede*, p. 4.

38 R. De Keyser, *R. d. P.* 6de jaar, nr. 4, p. 120.

39 W. Wintein situeert de Bommelbeek op zijn kaart van Koolkerke (*R. d. P.* 7de jaar, nr. 1). De beek zelf heeft een vertakking naar St.-Pieters toe, die daar Blauwe Toren Geleet genoemd wordt (STP, p. 106 en *Toponimische Kaart*).

40 Dit deel van de Ronsaertader kreeg in de 19de eeuw de naam Kalsijdeader (*R. De Keyser, Toponimische Kaart van Oostkerke*).

41 KOO, A 8, f° 402vo.

42 KFW 17, f° 70ro.

43 R. De Keyser, *R. d. P.* 6de jaar, nr. 4, p. 129.

44 R. De Keyser, *R. d. P.* 2de jaar, nr. 2, p. 11. KZ, p. 24.

45 KZ, p. 26.

46 M. Coornaert, *R. d. P.* 16de jaar, nr. 2, p. 68.

- 47 Drubbel, Kaart Eiesluis-Reigaarsvliet.
- 48 De sluis van Bazelishoek wordt in 1398 vermeld (R. De Keyser, R. d. P. 6de jaar, nr. 4, p. 131).
- 49 F. Dewitte, 500 jaar vrye archiers van mynheere sint sebastiaen te Sint-Kruis-Brugge, p. 11 (1975). Zie ook ons artikel: De oudste parochies in het Brugse, R. d. P. 18de jaar, nr. 23, p. 45-52 (1976).
- 50 Gysseling-Koch, o.c. I, p. 297.
- 51 Uitkerke, p. 28. HE, p. 20.
- 52 Saint-Quentin in het departement van de Aisne.
- 53 Deze waterloop liep door Maldegem, Ede en Aardenburg naar de Zinkval.
- 54 Een scheure is een geul die door de getijden in de strandvlakte uitgeschuurd wordt. We vermelden reeds de Scheure te Oostkerke (R. De Keyser, R. d. P. 6de jaar, nr. 1, Kaart van Oostkerke). Zie ook HE, p. 342: „een schuere duer den banck” (op het strand te Heist).
- 55 De Flou, XVI, 384, uit Duvivier: „In Flandriis, super mare, altare de Ooskerke, cum ecclesia et quatuor capellis; prima de Vulps, quae sita est in maris insula; secunda de Lapscores; tertia de Murkerka; quarta de Vuas”.
- 56 Uitk. p. 28. HE, p. 21.
- 57 HE, p. 460: Het is niet duidelijk of de Wal ter Rugge, die te Heist 200 m buiten de Zomerdijk ligt, uit een vlucht-heuvel voortgekomen is.
- 58 HE, p. 21.
- 59 In de 16de E bleef van de leengrond van Speteling-werve, in het 10e Reig te Knokke, nog 22 G over (KZ, p. 327).
- 60 HE, p. 431.
- 61 Wat. 717, f° 32ro en 39vo; Mestdagh, nr. 1923.
- 62 Meer topografische gegevens in KZ, p. 27-28, en de Toponomische Kaart.
- 63 HE, p. 23.
- 64 KZ, p. 29-30.
- 65 Mestdagh, nr. 1901 A.
- 66 Wat. 717, f° 11ro.
- 67 KZ, p. 29-30.
- 68 Dit kruispunt heette later „ten Vierscedweghen”.
- 69 Meer topografische gegevens over de Hoge Polder en de watering Volkaartsgote in KZ, p. 30-31.
- 70 KZ, p. 31.
- 71 KZ, p. 32-33.
- 72 KZ, p. 40-41.
- 73 De Flou XV, 941. E. Strubbe, Egidius van Bredene, p. 74, vermeldt Gervaas Tobbin die in 1234 te Moerkerke indijkingswerk verrichtte.
- 74 Die naam verschijnt vanaf 1404: KZ, p. 33 en 35; HE, p. 38.
- 75 Anderzijds vermeldt het Cartularium van de St.-Kwintinsabdij een polder te Lapscheure, die in 1324 aan Jan Hu-brecht toebehoorde (ADP, LL 1016, f° 42ro).
- 76 De Flou XIV, 573-74.
- 77 ADP, LL 1016, f° 43ro. De Flou ontmoet de term „prochie ter Mude” eerst in 1332.
- 78 ADP, LL 1016, Cart. St.-Kwintinsabdij.
- 79 ADP, LL 1016, Cart. St.-Kwintinsabdij.
- 80 Hier gaat het om het zuidelijk deel van de Hoge Polder (zie hst. 4, par. 3).
- 81 Zie hst. 4, par. 2: Jan Tobbin was Heer van het Hof te Reigaarsvliet.
- 82 Zie KZ, p. 417.
- 83 Charter, blauw nr. 4373.
- 84 Charter, blauw nr. 4465. Verder vermeldt Charter, blauw nr. 4235, „mensa pauperum de Ramscapella” in 1360.
- 85 RV 153, Rek. 1416-17, f° 36ro.
- 86 KOO, A 8, 1447.
- 87 HE, p. 80 en 84: de Vlaamse strandvisser omstreeks 1400.
- 88 M. Coornaert, Bijdrage, p. 19-20.
- 89 KZ, p. 33.
- 90 SBR, jan.-okt. 1294, f° 29ro. KZ, p. 33.
- 91 SBR, juli-okt. 1304, f° 29vo.
- 92 SBR, juli-okt. 1304, f° 49ro.
- 93 SBR juli-okt. 1304, f° 50ro. We bespreken de brug van de Reigaarsvliet reeds in R. d. P. 11de jaar, p. 80.
- 94 SBR 1333-34, f° 95ro (van 1332-33 tot 1338-39 beginnen en eindigen de rekeningen op 22 januari). Zie KZ, p. 36.
- 95 SBR 1333-34, f° 89ro.
- 96 SBR 1334-35, f° 90ro, noemt deze persoon nog „broeder Roelve van der Does, watergrave”.
- 97 SBR 1341-1342, f° 102ro. Vanaf 1338-39 beginnen de rekeningen telkens op 2 februari.
- 98 SBR 1342-43, f° 101 vo.
- 99 SBR 1353-54, f° 125ro.
- 100 SBR 1361-62, f° 88ro. Zie ook KZ, p. 36.
- 101 SBR 1362-63, f° 90vo. In KZ, p. 37, citeren we twee teksten, die bewijzen dat Brugge een vierde van de onkosten van de Zuidsluis droeg.
- 102 Dit betekent; ten noordoosten van het 35e Reig.
- 103 KOO, A 8, f° 400vo.
- 104 Zie ook par. 24.
- 105 KFW 17, f° 68ro.
- 106 Jonckheere 1200, Omm. Pale Mude, f° 26ro (1577).
- 107 De Flou, XVIII, 601. Zie par. 8.
- 108 Oud Kerkarch. 416, Tienden St.-Kwintins, f° 7vo.
- 109 RV 145, Rek. 1404-05, f° 133ro.
- 110 SBR 1405-06, f° 73ro.
- 111 RV 145, f° 184ro; SBR 1404-05, f° 141ro.
- 112 Herelijk = officieel, openbaar.
- 113 RV 145, f° 61ro.
- 114 RV 145, f° 61ro.
- 115 KZ, p. 41.
- 116 KZ, p. 216.
- 117 Volgens ABB, A 192, f° 184ro-195ro, waren vele per-celen in het 34e, 37e, 39e, 40e, 44e, 50e en 51e Reig belast met een rente aan SD, die heette „de prebende van Rysele”. De verplichtingen bestonden uit een hoeveelheid tarwe of haver, of een hen, of enkele eieren, of een zekere som „van ghars-ghelde tsaers” (1531).
- 118 De Latijnse tekst luidt: „Exponentes dominis de capi-tulo pauperem et delibem statum ipsorum propter inundationem maris quod hoc anno in mense novembri terras eorum taliter superfluxit ut dicos et slusas dirupit, quod quicquid in terris eorum erat seminatam erat totaliter deperditum vel quasi, tum etiam propter combustionem domorum suarum quas nuper Anglici unacum ecclesia de Waescapella combusserunt”.
- 119 ABB, A 49, Acta SD 1395-1414, f° 80ro.
- 120 SBR 1410-11, f° 124ro.
- 121 RK 32464, SBR 1409-10, f° 93ro. Hier blijkt dat 1 kroon = 2 pd. par.
- 122 H.Q. Janssen, De Herbouw van den toren te West-kapelle in den aanvang der vijftiende eeuw, Bijdragen tot de

Oudheidkunde en Geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen, IV, p. 300-329 (1859).

124 KZ, p. 55.

125 L. Gilliodts, Inv. Arch. Stad Brugge, Glossaire Flamand, 638; tafelmnt, „ensemble des poutres et poutrelles constituant l'ensembelage sur lequel doit être établi un plancher". Hier wordt de vloer boven de klokkenzolder bedoeld. Deze vloer rust op de muren van de toren die, zoals verder blijkt, achthoekig was.

126 Verwijs-Verdam, IV, 2040: muurplaat, „houten balk die van het eene einde tot het andere op een muur ligt en waarop de dakbinten rusten".

127 HE, p. 365; een timmermansduim = 2,5 cm; een zee-mansduim = 1,4 cm.

128 We ontmoetten deze term in een bestek van de Eiesluis (ca. 1433). Daar blijkt „ghevoorloesd" te beduiden: een balk in een andere balk invoegen door middel van een wouw- of zwaluwstaart (HE, p. 320 en 364). Gilliodts, Gloss. 746, verwijst naar SBR 1333-34, f° 82ro: van achte taelgebalken te vorlystene... van vier luutsche balken van 40 voeten te vorlysten".

129 Hier worden de acht zijden van de torenspits bedoeld.

130 Verwijs-Verdam, I, 1317: bloedeel, bloeket.

131 In onze studie over de Eiesluis vermeldde we reeds verscheidene namen van balken; zie stansoen: HE, p. 363.

132 Verwijs-Verdam, III, 940: intoge, dwarsbalk of dwars-hout.

133 H.Q. Janssen leest hier „stiken".

134 L. Gilliodts, Gloss. 404: uit SBR 1411-12, f° 36vo, Jakob Scerphoofte „den lootghietere... te houdene haefdich, waterende en soffisantelike den lootzoldere ligghende up de vaute van den cleenen hallekine"; uit Hist. d'Oudenburg, II, 271, „den lootghietere, van 25 pond saudueren verbesicht an de lodine ghoten ende an den lodinen zolre". Zie ook RV 145, Rek. 1404-05, f° 169ro: „t loden dack ende lodene goten van der ghyselin steene". Verwijs-Verdam, IV, 790 „bovenste zoldering", waarschijnlijk „zoldering onder het lood van het dak". De loodzolder ligt blijkbaar boven de klokkenzolder.

135 HE, p. 364.

136 De Bo 664, een rechtopstaande stijl staande op de bovenste bebalking, waaromheen de spits wordt gebouwd; 665, de paal of standboom waarop de twee halfdeuren van een dubbele deur sluiten.

137 Verwijs-Verdam, VIII, 545: „strook hout geschikt om ergens te worden ingedreven, een dun uitsteeksel aan een balk ter verbinding met een anderen, lip".

138 Verwijs-Verdam, VIII, 11, tailgen, behouwen, bewerken.

139 H.Q. Janssens, a.c. leest 'met'.

140 Zie HE, p. 365.

141 Verwijs-Verdam, vogelooogde = vogelbekte. De Bo 1156: vogelbekte, „hout dat, beginnende te vermolmen, doorzaaid is van kleine rotte vlekken die aan vogelbekjes gelijken".

142 Planken van 10 voet lengte uit Danzig, nu Gdansk in Polen.

143 Planken zonder groef en zonder messing. Zie HE, p. 364.

144 De afkorting lb. of l. = libra of pond.

145 Verwijs-Verdam, III, 163: harnasch, „het netwerk van een gotisch venster".

146 Idem, VI, 1049, razeren, effen maken.

147 Idem, III, 1183: voorzien van een kap; capement is bekapping.

148 Idem, IV, 2558: note, „uitstekende steen om balken te steunen".

149 Idem, VII, 1939: stantfike, „opstaande balk, post of stijl die tot steun dient". De Bo 1088: standvlikken aan een schouw. H.Q. Janssen leest „stantblikken".

150 L. Gilliodts, Gloss. 711, verschoeien, een muur versterken.

151 Verwijs-Verdam, I, 1212, pleisteren, hervoeogen.

152 RK 32464, SBR 1409-10, f° 96ro.

153 Verwijs-Verdam, III, 1574, klankgat van een toren, galmgat.

154 Idem, VI, 574: zich bewegen naar, zich uitstrekken.

155 HE, p. 364: dag = opening.

156 SBR 1412-13, f° 54ro; RV 150, Rek. 1412-14, f° 91vo.

157 RV 150, f° 21 ro.

158 Fumay is een stad in het Département des Ardennes.

We ontmoeten reeds SBR 1372-73, f° 40ro, Jan Gillain uit Namen, die 53.000 „scaelgen van Fimain" levert „ter nieuwer halle bouf". Verder nog SBR 1390-91, f° 66ro: „scaelgen van Fumein"; 1394-96, f° 18vo: „scaelgen van Foumein"; 1401-02, f° 71vo: „met goeden scaelgen van Fumein". Zie ook Gilliodts, Inv. Arch. Br. V, 531.

159 Verwijs-Verdam, VIII, 1242, opening in de naald van de toren waardoor men een vlag kan uitsteken.

160 Een standvenster is een uitspringend dakvenster. Ook in de vier standvensters stond een makelaar (zie boven).

161 SBR 1412-13, f° 67ro.

162 M. Coornaert, Bakken en mollen in de Reie en het Zwin, R.d.P. 19de jaar, p. 79-88 (1977).

163 M. Coornaert, Bijdrage, p. 23-30.

164 SBR 1401-02, f° 98ro en 103ro.

165 SBR 1403-04, f° 98vo.

166 RV 146, Rek. 1404-06, f° 31vo.

167 SBR 1405-06, f° 94ro.

168 SBR 1405-06, f° 96ro.

169 RV 146, f° 33ro en 33 vo.

170 RK 32464, SBR 1409-10, f° 95ro.

171 SBR 1410-11, f° 89vo en 90vo; zie ook f° 94ro.

172 SBR 1410-11, f° 100vo.

173 RV 149, f° 1410-12, f° 25vo.

174 SBR 1411-12, f° 64vo.

175 Dragen = trekken; vgl. Eng. to draw.

176 SBR 1411-12, f° 71ro.

177 SBR 1411-12, f° 79ro en 81vo.

178 SAB, Geluwenbouck, f° 132vo. L. Gilliodts, Inv. Arch. Stad Brugge, IV, 208, bespreekt het akkoord.

179 SBR 1413-14, f° 67ro.

180 SBR 1413-14, f° 53vo.

181 SBR 1413-14, f° 52ro.

182 SBR 1415-16, f° 90vo.

183 L. Gilliodts, Inv. Arch. Stad Brugge, IV, charter 935, bespreekt deze verpachting.

184 SBR 1418-19, f° 95ro.

185 SBR 1418-19, f° 96ro en 97ro.

186 Op het uiteinde van de Stapsteendijk, d.i. de Dam van Nieuw Mude, bevond zich een klokje dat de aankomst van de schepen meldde. R. Crois, R. d.P., XV, nr. 2, p. 53 (1973) toont aan dat „de scelle vanden watre" door de stad Mude onderhouden werd.

187 Kruisen op de oever van waterlopen duiden de grens van een rchtgebied aan (Zie KZ p. 51). Hier wordt waarschijnlijk de grens van de stad Monnekerede bedoeld.

188 L. Gilliodts, Inv. Arch. Stad Brugge, IV, 365, charter nr. 948, bespreekt gedeeltelijk het bewuste dokument.

189 R. Crois bespreekt de sluis bij de Kalkoven in R. d.P. XII, nr. 4, p. 185-186 (1975).

190 KZ, p. 45.

191 ABB, Charters SD, Doos A 19, nr. 135.

192 ABB, A 190, Renten SD, f° 53vo.

193 KZ, p. 156-57.

194 KZ, p. 31 en 330.

195 ABB, Charter SD, Doos A 19.

196 RV 189, Rek. 1456-57, f° 27ro.

197 RV 191, Rek. 1458-59, f° 18ro en 17vo.

198 RV 191, Rek. 1458-59, f° 33ro.

199 KZ, p. 219-220.

200 SBR 1473-74, f° 69vo.

201 SBR 1469-70, f° 63ro.

202 RV 217, Rek. 1480-81, f° 45vo.

203 RV 219, Rek. april-sept. 1482, f° 38ro.

204 KZ, p. 221.

205 RV 226, Rek. feb.-sept. 1488, f° 21ro.

206 KZ, p. 223-224.

207 RV 230, Rek. 1480-91, f° 38ro.

208 RV 231, Rek. 1491-92, f° 11ro.

209 KZ, p. 91.

210 SBR 1492-93, f° 21vo.

211 RV 232, Rek. 1492-93, f° 44ro.

212 RV 233, Rek. 1493-94, f° 52ro en 33vo.

213 RV 233, f° 33vo en 52ro.

214 RV 233, f° 34ro.

215 RV 233, f° 68ro.

216 RV 233, f° 52ro.

217 RV 233, f° 36vo.

218 Hier gaat het waarschijnlijk om de Graafjansdijk ten zuidoosten van het latere Sint-Izabellaafort.

219 RV 233, f° 52vo.

220 RV 233, f° 52ro.

221 RV 233, f° 69vo.

222 De boeren die te Westkapelle met een jaarrente aan SD belast waren (zie par. 12), en die onder de overstroming van 1488-93 geleden hadden, kregen in 1504 de volgende gunst. „Propter inundationem aquae marinae quae olim fuit”, moesten ze in de eerstvolgende 6 jaren slechts de helft van hun rente betalen (ABB, A 57, Acta SD 1492-1506, f° 225vo).

223 Vertaling: Het patronaat en het benoemingsrecht behoorden aan de deken en het kapittel van St.-Donaas te Brugge.

224 J. Warichez, Etat bénéficial de la Flandre et du Tournois au temps de Philippe le Bon, 1455, p. 34 (1912).

225 Verwijs-Verdam, III, 1234: cateil het bezit van vee en onroerende goederen.

226 NK, Staat van pastoors, f° 94ro-95ro.

227 HE, p. 74: uitdeling van voedsel.

228 KFR 7. De drie liggers zijn in 1536 door Jakob f. Vincent Danckaert gemaakt, en in één boek vervat.

229 GAR 78, Gildeboek. Het oktrooi wordt gepubliceerd in R. d. P. 21e jg. nr. 1 (1979).

230 GAR 61, Rek. Dis Ramskapelle.

231 J. Warichez, o.c. p. 39.

232 Verwijs-Verdam, VIII, 1940: vercoren of verloren of versworen maandag = de maandag na Driekoningen (6 jan.).

233 De proostschuld was een rente die men jaarlijks aan de proost van SD betaalde. De term „watinghe” bedoelt hier het jaarlijks watergeld of geschot.

234 Verwijs-Verdam, IV, 26: lycteken, o.a. een geschreven bewijsstuk aan degenen die buiten de parochie trouwen.

235 Hier worden bedoeld de volwassenen, die begraven worden op de kosten van de Tafel van de H. Geest, d.i. de armendis.

236 Kristen maken = kerstenen, dopen.

237 KFW 17, Ligger Kerk Westkapelle.

238 KFW 17, Ligger Kerk Westkapelle.

239 Guido Vermeulen-Roose, De volksdevotie tot Sint-Antonius-Abt in het bisdom Brugge en te Belle in Frans-Vlaanderen (1976), vermeldt geen devotie ter ere van St.-Antonius te Westkapelle (uitgegeven in eigen beheer, G. Gezellelaan 10, 8688 Zonnbeke).

240 Zie HE, p. 51-54, „De kerkelijke gemeenschap omstreks 1525”.

241 Arch. Proostse, nr. 24.

242 We ontmoetten de vrouwelijke uitgang -ege reeds in herbergiereghe, besemakeghe, steenhauweghe, wasscheghe.

243 Op die hoeve hield de processie halt. Zie het toponiem Processieweg.

244 Vertaling: de pastoor is gestorven: daar woont nu zijn meid.

245 ABB, G 373 Ligger Kanonnikland Westkapelle ± 1540, f° 15vo-17ro; 23vo-25ro.

246 J. Rau, Een keure voor de St.-Sebastiaansgilde van Oostkerke 1526, R. d. P. 19de jaar, nr. 2, p. 77, steunend op RAB, Triages van Zuylen, nr. 1000.

247 HE, p. 364, nota 37.

248 Wat. 34, Rek. Reig 1538-39, f° 4ro, 7vo, 8ro, 11vo, 13vo-15ro.

249 Deze verbindingen met Brugge worden ook besproken in: Uitk. p. 40-41; STP, hst. 1, par. 3, 4 en 5.

250 Reig 1539-40, f° 4vo, 10ro en 11ro.

251 Een bericht dat na de zondagsmis, door de koster of de amman, op de kerkstichel afgeroepen werd.

252 Reig 1540-41, f° 10ro.

253 Een koord gemaakt van boombast.

254 Reig 1540-41, f° 4ro, 6ro, 7vo, 8vo-10vo.

255 Reig 1542-43, f° 7ro.

256 Reig 1543-44, f° 6ro en 10vo.

257 Reig 1544-45, f° 9vo-11vo.

258 Reig 1545-46, f° 4vo, fo 7vo-12vo.

259 Reig 1546-47, fo 5Bro, 7ro-11ro.

260 Reig 1547-48, fo 5ro-6ro en 8ro.

261 Reig 1548-59, f° 11ro en 14ro.

262 Reig 1549-50, f° 4ro-6ro.

263 Reig 1554-55, f° 9ro-10ro; fo 5ro: „Jan Keindt, wagemakere te Waestcappelle”; 1553-54, f° 4vo: „Adriaen Aertsin, timmerman van Westcappelle”.

264 Reig 1560-61, f° 16ro en 8vo.

265 In Reig 1567-68, f° 12ro, vernemen we ook het bestaan van „de caeye van Dudzeele”.

266 Reig 1565-66, f° 8vo.

267 Reig 1568-69, f° 9vo.

268 RV 281, Rek. 1541-42, f° 59vo en 47ro.

269 De Franse woorden concept (ontwerp) en estimation

(raming).

- 270 Reig 1542-43, f° 9vo.
271 RV 281, f° 48ro.
272 Reig 1542-43, f° 11ro.
273 Reig 1543-44, f° 8vo.
274 Reig 1544-45, f° 11vo.
275 Reig 1546-47, f° 7ro.
276 Reig 1547-48, f° 8vo.
277 SBR 1546-47, f° 97ro.
278 SBR 1546-47, f° 70ro.
279 RV 287, Rek. 1547-48, f° 57ro.
280 Een „vrylaet” was een ingezetene van het Brugse Vrije; zie par. 19 : de term „canoniclaet”.
281 RV 287, f° 48vo en 58vo.
282 R. De Keyser, R. d. P. 6de jaar, nr. 1, Toponimische Kaart van Oostkerke : Lembeke was een kasteelhoeve op de westzijde van het Zwin, 1 km ten zuidwesten van de kerk.
283 RV 287, f° 59ro.
284 SBR 1550-51, f° 26vo.
285 RV 15786, Omm. (Pale Hoeke, f° 3vo-4ro (1554).
286 RV 288, f° 63ro.
287 RV 288, f° 176vo.
288 De zeilvaarders gebruikten een kompas met een zeilsteen, d.i. magneetijzersteen (MW).
289 RV 288, f° 177vo.
290 Reig 1550-51, f° 12ro.
291 Reig 1550-51, f° 12vo.
292 RV 288, f° 177vo.
293 RV 289, Rek. 1549-50, f° 48ro en 51vo.
294 RV 290, Rek. 1550-51, f° 55ro.
295 Reig 1550-51, f° 12vo.
296 RV 290, f° 57ro.
297 RV 290, f° 58ro en 59ro.
298 Jonckheere 1200, f° 27vo-30ro.
299 Reig 1557-58, f° 8ro-10ro.
300 Reig 1558-59, f° 16vo-20ro.
301 Reig 1559-60, f° 15ro-18ro.
302 Reig 1558-59, f° 4vo.
303 KZ, p. 158 : „Volkaartsgote als waterschap”.
304 Reig 1558-59, f° 24ro.
305 RV 299, Rek. 1559-60, f° 61vo-62ro.
306 Reig 1563-64, f° 11ro.
307 RV 303, Rek. 1563-64, f° 55ro.
308 RV 303, f° 56ro.
309 Reig 1564-65, f° 14ro.
310 Een overdrag was een dam in een waterloop, waar de schuiten overgetrokken werden, ofwel hun lading overgedragen werd.
311 RV 303, f° 65ro.
312 RV 304, Rek. 1564-65, f° 35ro.
313 RV 305, Rek. 1565-66, f° 57ro.
314 RV 305, f° 60vo.
315 KZ, p. 83.
316 Reig 1565-66, f° 14ro.
317 Reig 1565-66, f° 8vo.
318 Reig 1566-67, f° 17vo.
319 Een wippe was een laadboom, primitieve kraan waarmee de schuiten gelost en geladen werden. Zie HE, p. 474.
320 Reig 1568-69, f° 6ro-6vo.
321 Reig 1568-69, f° 9vo-10vo.
322 Reig 1569-70, f° 12ro-13ro.
323 KOO, SJH, A 9.
324 STP, p. 143.
325 Reig 1563-64, f° 24vo.
326 Reig 1569-70, f° 18vo.
327 Reig 1575-76, f° 34vo. De termen belegere, verhoofden,, vergronden, en dergelijke worden verklaard in: M. Coornaert, De ommeloper, R. d. P. 8e jaar, nr. 1, p. 15-26.
328 Deze heet op f° 415vo : „coster tot Ramscapelle.”
329 HE, p. 412.
330 Gilliodts, nr. 19, Omm. Volkaartsgote, f° 1vo-10ro.
331 Zie Toponimie van Westkapelle, nr. 601 : Cardinaels Land. In 1571 liet SD op de bedoelde hoeve een boomgaard planten : „novum pomarium sen novas arbores plantari” (ABB, A3, Acta 1567-74, f° 131vo).
332 Deze herbergier wordt vermeld in Reig 1570-71, f° 16vo; 1576-77, f° 17vo, vernoemt herbergier Laureins Dekeyser; 1581-82, f° 6ro : „Pieter van Peenen, weert te Waestcappelle”, 1580-81, f° 17vo : wagenmaker Adriaen Braem.
333 In 1575 werd de Pannedijk te Heist verschanst. Sluismeesters van Eiesluis en Reigaarsvliet bezochten „Danneel Roels, weert te Heyst... int adviseren ende bedelven vanden Sacarmtsdyck int ghescheet van beede waterynghen” (Reig 1575-76, f° 36ro). Zie HE, p. 63 en 339.
334 HE, p. 65 : Engelbrecht van Egmont is in juli 1580 predikant te Heist geworden.
335 Ongetwijfeld woonden de minister en schoolmeester in de huizen, waar we in 1576 de kapellaan en de koster aantreffen (par. 24). Er was ook een barbier-herbergier : Reig 1579-80, f° 11vo (gelag) „int dorp ten huuse van meester Cornelis den barbier”; 1580-81, f° 6vo, „meester Cornelis Beer-naert te Waestcappelle”.
336 RV 13859, RKW 1580-81.
337 Over deze periode kan men meer gegevens lezen in KZ, p. 226-231; 295-296; HE, p. 64-66; 129-132.
338 Reig 1579-80, f° 22ro.
339 Reig 1579-80, f° 22ro.
340 Reig 1579-80, f° 22vo.
341 Reig 1580-81, f° 27ro-28vo.
342 Reig 1581-82, f° 21vo-22vo.
343 Reig 1580-81, f° 26vo.
344 Reig 1582-83, f° 22vo. Schipstale en Twee Speien worden gesitueerd in STP, p. 290 en 303.
345 Reig 1582-83, f° 23vo.
346 Reig 1583-84, f° 17vo. Reigaarsvliet betaalde 26 pd. gr. in de bovengenoemde „contributie” (f° 22vo).
347 Reig 1583-84, f° 22ro en 23ro.
348 Reig 1583-84, 23ro. Zoden/zooien = met zoden bezetten.
349 Reig 1583-84, f° 23vo.
350 Reig 1583-84, f° 24vo.
351 Reig 1583-84, f° 25vo.
352 SBR 1583-84, f° 34vo.
353 Reig 1584-86, f° 8vo en 6ro.
354 Verwijs-Verdam, akkerland dat ongeschikt is voor akkerbou; verwijst naar De Bo 1156.
355 Reig 1584-86, f° 3ro.
356 Reig 1586-87, f° 6vo.
357 Reig 1586-87, f° 10vo; 1 stuiver = 2 gr.
358 Reig 1589-90, f° 16ro.
359 De Bo 436 : karteel, groot vat.
360 HE, p. 363, nota 11 : gehang = scharnier.

- 361 Reig 1588-89, f° 5ro-9vo.
- 362 Reig 1588-89, f° 16ro. De term „oud Zwin” bedoelt hier de oude Zoute Vaart (zie even verder).
- 363 Reig 1589-90, f° 18ro.
- 364 Reig 1589-90, f° 18vo en 18ro.
- 365 Reig 1590-91, f° 17vo.
- 366 De topografische details over de omgeving van de Hoekesluis komen voort uit de paalboek van de stad Hoeke van 1554 (RV 15786, f° 5ro-6ro).
- 367 Reig 1601-02, f° 21ro-22ro.
- 368 KZ, p. 41.
- 369 Jonckheere 1200, f° 26ro.
- 370 RV 233, Rek. 1493-94, f° 32vo en 50vo.
- 371 RV 15786, Paalboek Hoeke, f° 5ro.
- 372 RV 291, Rek. 1551-52, f° 67vo.
- 373 Reig 1552-53, f° 1vo.
- 374 RV 295, Rek. 1555-56, f° 62ro.
- 375 Deze vermelding van het Wit Huis is 15 jaar ouder dan we totnogtoe voorhadden. Zie KZ, p. 421.
- 376 Reig 1556-57, f° 17ro. Ook Brugge schouwde op 17 augustus de Graafslandsdijk „ten verzoucke vanden ghelanden vander wateringhe van Cleen Reyghersvliete” (SBR 1555-56, f° 63vo).
- 377 Reig 1583-84, f° 25vo.
- 378 Reig 1589-90, f° 16vo.
- 379 Reig 1590-91, f° 20vo.
- 380 Reig 1592-93, f° 26vo.
- 381 Reig 1595-96, f° 22ro. De kosten van deze inlaag werden op 4 april 1596 afgerekend.
- 382 Reig 1596-97, f° 20ro.
- 383 Reig 1596-97, f° 20vo.
- 384 Zie par. 12 : rieszalde = breekbaar.
- 385 Reig 1597-98, f° 22ro.
- 386 Reig 1597-98, f° 22vo. Op 9 juli 1598 bekeken afgevaardigden van Brugge „de plaetse daer die vande wateringhe van Reyghersvliet zouden legghen zekere nieuwe sluse” (SBR 1597-98, f° 32vo).
- 387 Reig 1597-98, f° 23ro.
- 388 Reig 1599-1600, f° 4ro.
- 389 Reig 1599-1600, f° 25vo-28ro.
- 390 Reig 1570-71, f° 21vo.
- 391 Reig 1577-78, f° 20vo.
- 392 Reig 1574-75, f° 25ro en 31ro. Reig 1575-76, f. 36vo, vermeldt „Heinderick, den Berchmakere, temmerman wuenende te Waescappelle”
- 393 Reig 1577-78, f° 8vo en 9vo.
- 394 Reig 1578-79, f° 13ro; f° 20vo vermeldt „Heinderick Coryns, temmerman te Waescappelle”.
- 395 Reig 1580-81, f° 15vo.
- 396 De Westkapelse Watergang, die bij de Kwintinsluis in het Oud Zwin A uitmondde, wordt hier als een deel van dit Zwin beschouwd.
- 397 Reig 1581-82, f° 13vo, 21ro en 16vo.
- 398 Reig 1582-83, f° 13ro.
- 399 Reig 1583-84, f° 16ro.
- 400 Reig 1589-90, f° 9ro-10vo.
- 401 Reig 1590-91, f° 11ro.
- 402 Reig 1590-91, f° 11ro en 12ro.
- 403 Reig 1590-91, f° 15ro.
- 404 Reig 1591-92, f° 8ro, 20ro en 17ro.
- 405 Reig 1591-92, f° 14vo, 16vo en 20ro.
- 406 Reig 1590-91, f° 15vo.
- 407 Reig 1591-92, f° 17ro en 20vo.
- 408 Zie HE, p. 339-40, over de situatie van de Eiesluis in de bedoelde periode.
- 409 Reig 1595-96, f° 18vo-19ro.
- 410 Heurde = geerde, houten vlechtwerk.
- 411 Reig 1596-97, f° 9ro, 9vo en 18vo.
- 412 Zie KZ, p. 235, over de toenmalige positie von Oostende.
- 413 Reig 1597-98, f° 10ro.
- 414 Over deze overdrag : zie HE, p. 301-302.
- 415 Reig 1597-98, f° 20vo.
- 416 Reig 1598-99, f° 17ro.